

ONNISTUNUTTA SOSIAALISTA KUNTOUTUSTA

Aino Honkanen

Sampo Pohjola

Opinnäytetyö, kevät 2017

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Honkanen, Aino & Pohjola, Sampo. Onnistunutta sosiaalista kuntoutusta. Kevät 2017, 59 sivua, 4 liitettä

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK)

Opinnäytetyö tutki toimivia sosiaalisen kuntoutuksen prosesseja, jotka ovat johtaneet työllistymiseen tai työllistymistä vastaaviin toimintoihin. Opinnäytetyö tutkii, mikä tekee sosiaalisesta kuntoutuksesta onnistunutta ja johtanut työllistymiseen tai työllistymistä vastaaviin toimenpiteisiin.

Opinnäytetyötä varten haastateltiin sosiaalisen kuntoutuksen läpikäyneitä asiakkaita, sekä heidän työntekijöitään kevään 2016 aikana. Haasteltavia oli yhteensä kuusi: kolme työntekijähaastattelua ja kolme asiakashaastattelua. Opinnäytetyö toteutettiin haastattele-malla erilaisia palvelun tuottajia, jotta erilaiset työmuodot tulisivat esiin. Haastateltaviksi valikoitui Riihenaika Oy, Silta-Valmennusyhdistys Ry sekä Hyvinkään-Riihimäen Seudun Ammattikoulutusääitiö HRAKS. Opinnäytetyö on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, jonka aineistonkeruumenetelmänä käytettiin temahaastattelua.

Tutkimus osoittaa, että sosiaalisessa kuntoutuksessa työmuotona harvoin käytetään mitään menetelmää tai viitekehystä, vaan työ perustuu asiakkaan ja työntekijän suhteen muotoutumiselle, asiakaslähtöiselle- ja tavoitteelliselle työotteelle sekä avoimelle yhteistyölle. Avainasemassa oli asiakkaan kohtaaminen, luottamuksellisen suhteen rakentuminen, avoin ja tavoitteellinen työote sekä asiakkaan motivaatio. Lisäksi sosiaalisen kuntoutuksen tulisi olla vapaaehtoinen ja pitkäkestoinen palvelu, jotta asiakas hyötyisi sosiaalisen kuntoutuksen prosessista parhaiten.

Tutkimuksen perusteella sosiaalinen kuntoutus onnistuessaan johtaa työllistymiseen tai työllistymistä edistäviin toimintoihin. Onnistuessaan sosiaalinen kuntoutus tuottaa kokonaisvaltaista elämänlaadun kohentumista, jonka seurauksena on mahdollista myös ohjautua työelämään.

Asiasanat: sosiaalinen kuntoutus, työllistyminen, työttömyys, toimintakyky, työn merkitys

ABSTRACT

Honkanen, Aino & Pohjola, Sampo: Successful social rehabilitation. Diak South, spring 2017, 59p., 4 appendices. University of Applied Sciences, Social Services, Social Services (UAS)

The aim of the study was to find out what makes social rehabilitation successful. This study is looking for information on what kind of methods were used by workers and what happened to clients during the process of social rehabilitation and empowering of clients towards work life. In addition, we have studied what was functional, successful and good in the field of social services and rehabilitation.

The thesis was conducted as a qualitative research. The thesis frame of reference was social rehabilitation, functional ability and meaning of work. The implementation form was theme interview. Those who were interviewed were clients who have gone through social rehabilitation and his/her worker.

For this thesis, we chose three different service providers that develop social rehabilitation. The interviewed service providers were Riihenaika Oy, Silta-Valmennusyhdistys Ry and Hyvinkää-Riihimäen Seudun Ammattikoulutusäätiö HRAKS. Within these service providers, we interviewed three clients and three employees.

The results of this study indicate that there are functional, successful and good policies when working with clients in social rehabilitation. These policies are based on co-operation, trust, transparency, voluntary, motivation, flexibility, teamwork, multi-professional collaboration and supported employment. The main finding of this study is that co-operation between client and social rehabilitation worker is the key to success.

The overall conclusion is that there are no direct standardized working methods or frame of reference in the social rehabilitation. The major common factor is co-operation with clients, client-orientation and goal-directedness.

Keywords: social rehabilitation, employment, rehabilitation, unemployment, ability to function, meaning of work

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 SOSIAALINEN KUNTOUTUS	8
2.1 Laki sosiaalisesta kuntoutuksesta	8
2.2 Mitä on sosiaalinen kuntoutus?	9
2.3 Miten sosiaalista kuntoutusta toteutetaan?	11
3. TYÖN MERKITYS	12
3.1 Merkityksestä	12
3.2 Työ ja palkka	14
3.3 Työ ja sosiaalisuus	14
3.4 Työ ja terveys	15
3.5 Työ ja vapaa-aika	16
4 TOIMINTAKYKY	17
4.1 Toimintakyvyn arviointi	17
4.2 Toimintakyvyn osa-alueet	18
4.3 Toimintakyky ja työelämä	20
5 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET	21
6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	22
6.1 Työn lähtökohdat	22
6.2 Haastatteluiden toteutus eri tutkimusympäristöissä	25
6.3 Aineiston analysointi	27
7 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	28
8.1 Yhteistyö	30
8.2 Luottamus	32
8.3 Joustavuus ja kokonaisvaltainen työote	33
8.4 Avoimuus	34
8.5 Vapaaehtoisuus ja motivaatio	35
8.6 Ryhmätoiminta ja työllistymisen tukitoimet	36

8.7. Palvelujärjestelmässä esiintyvät haasteet	37
8.8. Muuta huomion arvoista.....	39
9 JOHTOPÄÄTÖKSET	41
10 POHDINTA	47
LÄHTEET	51
LIITTEET	54
LIITE 1. Työntekijän haastattelulomake	54
LIITE 2. Asiakkaan haastattelulomake	55
LIITE 3. Kirjallinen suostumus tutkimukseen	56
LIITE 4. Analyysivaiheen taulukko	57
LIITE 5. Esiin nostetut teemat.....	59

1 JOHDANTO

Pitkääikaistyöttömiä oli Suomessa 2017 tammikuussa 242 000, eli 9,2 prosenttia koko työikäisestä väestöstä (Tilastokeskus, 2017). Sosiaalisen kuntoutuksen toivotaan huomioivan esimerkiksi pitkään jatkuneen työttömyyden vaikutukset asiakkaassa sekä vastaavan asiakkaiden työkykyvyn lisäämiseen (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2017).

Sosiaalinen kuntoutus pyrkii tukemaan syrjäytymisuhassa olevien henkilöiden osallisuutta yhteiskuntaan edistämällä kuntoutettavan sosiaalista toimintakykyä sekä vahvistamalla sosiaalisen vuorovaikutuksen edellytyksiä. Sosiaalinen kuntoutus tuli lakisääteiseksi kunnalliseksi palveluksi vuonna 2015. Etenkin nuorten osalta sosiaalisen kuntoutuksen olisi tarkoitus vastata sosiaalisen osallisuuden tukemisen lisäksi myös työttömyyden haasteisiin (Kuntoutusportti, 2017.)

Opinnäytetyö on tehty Diakonia-ammattikorkeakoululle, joka hyödyntää työtä Sosiaalisen kuntoutuksen valtakunnallisessa kehittämishankkeessa. SOSKU-hankkeen tavoitteena on työelämän ulkopuolella ja heikoimmassa työmarkkina-asemassa olevien työ- ja toimintakyvyn parantaminen sekä asiakkaiden sosiaalisen osallisuuden tukeminen. Lisäksi hankkeessa sosiaalisen kuntoutuksen osaamista parannetaan luomalla valtakunnallinen koulutuspaketti ja oppimisverkosto sekä aiheesta tuotetaan tutkimustietoa hankkeen aikana. (SOSKU-hanke, 2016.)

Opinnäytetyö tutki haastatteluiden perusteella, minkälaiset tekijät vaikuttavat onnistuneeseen sosiaaliseen kuntoutukseen. Onnistuneella sosiaalisella kuntoutuksella tässä yhteydessä tarkoitetaan asiakkaan ohjautumista työelämään tai työelämää vastaaviin toimintoihin, kuten esimerkiksi koulutukseen tai työharjoitteluun. Teoriaosuudessa on avattu sosiaalisen kuntoutuksen käsitettä, työn merkitystä sekä toimintakykyä.

Oma mielenkiinto opinnäytetyön tekemiselle lähti ammatillisesta kiinnostuksesta sosiaaliseen kuntoutukseen ja sen vaikuttavuuteen. Työ- ja toimintakyvyn vahvistamista tehdään sosiaali- ja terveysalan kentillä monilla eri tavoin. Kuitenkaan sosiaalisen kuntou-

tuksen käytäntöjä ei tunnisteta, vaikka työtä tehdäänkin tuloksetta. Halusimme nostaa toimivia käytäntöjä sosiaalisesta kuntoutuksesta, sekä tutkia, että tehdä näkyväksi toimivaa työorientaatiota.

2 SOSIAALINEN KUNTOUTUS

2.1 Laki sosiaalisesta kuntoutuksesta

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaan sosiaalinen kuntoutus tähtää toimintakyvyn ja osallisuuden edistämiseen, sekä syrjäytymisen torjumiseen sosiaalityön tai sosiaaliohjauksen keinoin. Sosiaalisen kuntoutuksen edistämiskeinoja ovat sosiaalityö, moniammatillinen yhteistyö sekä muut sosiaalihuollon ohjaus-, neuvonta- ja tukitoimet. Lisäksi ryhmätoiminta sekä sosiaalisen toimintakyvyn ja vuorovaikutussuhteiden tukeminen nostetaan laissa esiin.

Sosiaalihuollon, työ- ja elinkeinohallinnon ja kansaneläkelaitoksen tuottamat palvelut ovat osin päällekkäisiä ja järjestämismvastuut ovat epäselviä. Lakisäädös sosiaalisesta kuntoutuksesta tähtää selkiyttämään sosiaalisen kuntoutuksen asemaa osana palvelukokonaisuutta. (Palola 2012, 31.)

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) määrittelee sosiaalisesti kuntoutukseksi osallisuuden lisäämisen sekä syrjäytymisen ehkäisyn. Lisäksi laki määrittelee sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittämisen ja arvioinnin olevan kunnan vastuulla. Laki määrittelee myös kuntoutusneuvonnan- ohjauksen sekä tarvittaessa kuntoutuspalveluiden yhteensovittamisen palvelun lakisääteiseksi. Lisäksi sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu arkipäivän toimintoihin ja elämänhallintaan liittyvä valmennus. Myös ryhmätoiminta ja tuki sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa kuuluvat sosiaaliseen kuntoutukseen, sekä muut tarvittavat sosiaalista kuntoutumista edistävät toimenpiteet.

Sosiaalinen kuntoutus kirjattiin sosiaalihuoltolakiin tammikuussa 2015. Lakiuudistuksen mukaan kunnan on huolehdittava sosiaalisella kuntoutuksella esimerkiksi toimintakyvyn, sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseen, lähisuhde- ja perheväkivaltaan tai äkillisiin kriisitilanteisiin liittyvän tuen tarpeessa olevien henkilöiden sosiaalisen toimintakyvyn, vuorovaikutuksen sekä yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistamiseksi sosiaalisella kuntoutuksella. Tarkoituksena on tuottaa tukea henkilön toimintamahdollisuuksien edistämiseen ja omien voimavarojen hyödyntämiseen sosiaalityön, monialaisen asiantuntija avun, sekä muiden sosiaalihuollon ohjaus-, neuvonta- ja tukitoimien avulla. Lisäksi kunnan on

tarjottava tukea yhteisössä toimimiseen ja sosiaalisiin vuorovaikutussuhteisiin päivä-, ryhmä-, tukihenkilö- tai tukiperhetoiminnan, tai muun vastaavan vahvistavan toiminnan avulla. (Palola 2012, 31.)

Sosiaalihuoltolaki määrittelee, että sosiaalista kuntoutusta toteutetaan sosiaalityön ja palveluohjauksen keinoin. Sosiaalihuoltolaissa (1301/2014, § 15) sosiaalityöllä tarkoitetaan asiakas- ja asiantuntijatyötä, jossa rakennetaan yksilön, perheen tai yhteisön tarpeita vastaava sosiaalisen tuen ja palvelujen kokonaisuus, sovitetaan se yhteen muiden toimijoiden tarjoaman tuen kanssa sekä ohjataan ja seurataan sen toteutumista ja vaikuttavuutta.

Sosiaalihuoltolain (1301/2014, § 16) mukaan sosiaaliohjauksella tarkoitetaan yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen neuvontaa, ohjausta ja tukea palvelujen käytössä sekä yhteistyötä eri tukimuotojen yhteensovittamisessa. Tavoitteena on yksilöiden ja perheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen vahvistamalla elämänhallintaa ja toimintakykyä.

Sosiaalinen kuntoutus vastaa henkilön heikentyneeseen toiminta- ja työkykyyn, katkenneiden vuorovaikutussuhteiden ja vaikeiden tilanteiden uudelleen rakentamisen tueksi. Sosiaalisen kuntoutuksen asiantuntijat asettuvat asiakkaitensa kanssa verkostosuhteisiin ja monien toimijoiden rajapinnoille. Sosiaalinen kuntoutus parhaimmillaan tuottaa dialogisuutta, yhteyksien rakentamista ja useiden näkökulmien yhteensovittamista. (Karjalainen & Rajavaara, 2012, 4.)

2.2 Mitä on sosiaalinen kuntoutus?

Yleisesti kuntoutuksen toiminnan alueiksi on määritelty neljä kokonaisuutta: lääkinnällinen-, ammatillinen-, sosiaalinen- ja kasvatuksellinen kuntoutus. Kuntoutus on ollut aiemmin lähinnä sairauksista tai vammoista ja niistä johtuvien haittojen korjaamista. Nykyiseltään kuntoutus on laajentunut koskemaan myös ennaltaehkäiseviä prosesseja sekä tukemaan voimavaroja niin yksilö-, kuin yhteisötasollakin. (Kuntoutusportti, 2017.) Sosiaalista kuntoutusta näin ollen voidaan toteuttaa sekä yksilötyönä tai yhteisötasolla.

Sosiaalinen kuntoutus on prosessi, joka pyrkii parantamaan sosiaalista toimintakykyä, kykyä selviytyä arkipäivän toiminnoista, vuorovaikutussuhteista sekä oman toimintaympäristön rooleista. Tavoitteena on muun muassa helpottaa asiakkaan asumista, liikkumista ja yleistä osallistumista. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 22.) Kuntoutussäätiön ylläpitämällä Kuntoutusportti-sivustolla sosiaalinen kuntoutus määritellään siten, että se tukee syrjäytyneiden henkilöiden paluuta yhteiskunnalliseen osallisuuteen vahvistamalla kuntoutettavan sosiaalista toimintakykyä sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen edellytyksiä. (Kuntoutusportti 2017.)

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitoksen määritteiden mukaan sosiaalisen kuntoutuksen tarkoituksena on sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen, syrjäytymisen torjuminen sekä osallisuuden lisääminen. Sosiaalista kuntoutusta toteutetaan arvioinnin, selvittämisen, neuvonnan, ohjauksen, valmennuksen, ryhmätoiminnan sekä yksilövalmennuksen keinoin. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos, 2017.)

Sosiaali- ja terveysministeriö määrittelee sosiaalisen kuntoutuksen tukevan vaikeasti syrjäytyneiden henkilöiden paluuta yhteiskunnalliseen osallisuuteen vahvistamalla kuntoutettavan sosiaalista toimintakykyä sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen edellytyksiä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017).

Sosiaalihuoltolaki (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014) määrittelee sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitettavan henkilön sosiaalista toimintakykyä parantavaa prosessia, jonka tavoitteena on esimerkiksi helpottaa asumista tai yleistä osallistumista. Sosiaalisella kuntoutuksella tavoitellaan useimmiten sosiaalihuollon asiakkaiden työmarkkinavalmiuksien edistämistä ja elämänhallinnan lisäämistä, tai toimintakyvyn ja elämänhallinnan ylläpitoa silloin, kun työllistyminen avoimille työmarkkinoille ei ole mahdollista. Laki myös määrittelee sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteeksi nuorten kohdalla erityisesti työllistymisen.

Sosiaalisen kuntoutuksen toteutusta ollaan määritelty siis hyvin löyhästi ja hieman erilaisista näkökulmista. Sosiaalisen kuntoutuksen työmuotoja tai järjestämistapoja voidaan tulkita ja työn tavoitteet voivat vaihdella asiakkaan elämänhallinnan tukemisesta työllistymisprosesseihin. Nuorten kohdalla sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteita asetetaan enemmän työllistymiseen tähtääviksi.

Tiivistettynä voi todeta, että sosiaalisen kuntoutuksen käsite on moniammatillinen ja se näkee ihmisen kokonaisuutena, johon liittyvät mukaan vahvasti myös ympäristö jossa eletään. Sosiaalista kuntoutusta voi järjestää työvoimaviranomainen, kunnan sosiaali-toimi, kolmannen sektorin toimijat sekä yksityisen sektorin toimijat. (Järvikoski & Härkää 2011, 22.)

Järvikosken ja Härkäään (2011, 23) mukaan sosiaalisen kuntoutuksen arvopohjaksi voidaan määritellä holistisen ihmiskäsityksen mukaan. Holistinen ihmiskäsitys tarkoittaa sitä, että ihmisen situationaalisuus, kehollisuus ja tajunnallisuus kietoutuvat yhteen ja vaikuttavat kaikki toisiinsa. Muutokset yhdessä osa-alueessa vaikuttavat ihmisen kokonaisuuteen. Holistisen ihmiskäsityksen mukaan ihmiseen vaikuttavat yhteiskunnalliset tekijät, kulttuuri, tavat ja tottumukset sekä arvot ja normit. Fyysinen ympäristö, koti ja perhe sekä asemamme yhteisöissä vaikuttavat myös toisiinsa. Holistisen ihmiskuvan mukaan kuntoutuksen on otettava huomioon kaikki kolme osa-aluetta, jotta työ tukisi ihmisen kuntoutumista. (Rauhala 1982, 126.)

2.3 Miten sosiaalista kuntoutusta toteutetaan?

Sosiaalisen kuntoutuksen työmuotoja kartoittavassa kirjallisuuskatsauksessa jaetaan sosiaalisen kuntoutuksen työmuodot psykososiaaliseen työhön, suunnitelmalliseen työmalliin, työllistämisen tukitoimiin sekä moniammatilliseen työhön. Psykososiaalinen työ tarkoittaa tässä yhteydessä yksilökohtaista työtä, ryhmämuotoista toimintaa tai muuta psykososiaalista toimintaa tukevaa työtä. Psykososiaalista työtä sovelletaan yhdistelemällä esimerkiksi ryhmätoimintoja ja yksilötyötä. (Haverinen ym. 2006, 23-24.) Myös Härkää ja Järvikoski erottelevat sosiaaliselle kuntoutukselle ominaispiirteiksi suunnitelmallisuuden, tavoitteellisuuden, monialaisuuden, prosessimaisuuden ja moniammatillisuuden (2011, 34).

Suunnitelmallisella työmallilla tarkoitetaan asiakkaan asettamien haasteiden, tavoitteiden ja päämäärien mukaan työskentelyä. Suunnitelmallinen työmalli on näin ollen useasti yksilötyöstä lähtevää asiakkaan tavoitteiden mukaisiin toimintoihin etenemistä. (Haverinen ym. 2006, 25.)

Työllistämisen tukitoimiin lukeutuvat erilaiset työjaksot (työkokeilu, työhön kuntoutus, palkkatuki) sekä koulutus. Työllistämisen tukitoimia yleensä toteutetaan sosiaalisen kuntoutuksen loppuvaiheessa ja sosiaalinen kuntoutus tukee työllistämisen tukitoimien toteutusta. (Haverinen ym. 2006, 26.)

Moniammatilliseen työhön lasketaan mukaan ammatillinen verkostoyhteistyö sekä yhteistyö asiakkaan omien verkostojen kanssa. Tämä työmuoto ylittää palveluiden sektorirajat ja edesauttaa sitä, että kaikki asiakkaan tukimuodot kommunikoivat keskenään. Moniammatillinen yhteistyö tuo kaikki toimijat yhteen tukemaan asiakkaan asettamia haasteita ja reagoi myös tarpeelle tarkastella tavoitteita ja toteutusmalleja. (Haverinen ym. 2006, 26.)

Tarkkoja määritteitä sille, miten sosiaalista kuntoutusta toteutetaan, ei ole olemassa. Sosiaalisen kuntoutuksen palvelu on usein sidottu osaksi muuta palvelua (ammatillinen kuntoutus, asumissosiaalinen työ, perhetyö yms.). Sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaan sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea. Laki jättää kuitenkin ottamatta huomioon muiden palveluntarjoajien tuottaman sosiaalisen kuntoutuksen ja se näkyy myös sosiaalisen kuntoutuksen määrittelyissä.

3. TYÖN MERKITYS

3.1 Merkityksestä

Työtä ja työn merkitystä on tutkittu laajasti ja erilaisista näkökulmista. Suurin osa tutkimuksista käsittelee työn merkitystä sosiologisesta tai psykologisesta näkökulmasta. Tämä onkin varmasti oiva lähestymistapa, sillä työ on todistetusti ihmisille muutakin kuin siitä saatava palkka. Anni-Maija Viitasaari toteaa työhön kuntoutujille teettämässään progradu tutkimuksessaan, että työn merkitys on sekä sosiaalinen että henkinen. Siihen liittyvät ihmissuhteet, yhteisöön kuuluminen, itsensä toteuttaminen, elämänrytmi ja aktiivi-

suus. Työn merkitys työkuntoutujille ei ole ensisijaisesti ulkoinen eli mahdollisuus tyydyttää aineellisia tarpeita. Työn tekemisestä saatavan rahallisen korvauksen merkitystä ei voida kieltää, tuloksienkaan valossa, mutta arvokkaammaksi työkuntoutujan elämässä nousi yhteys toisiin ihmisiin ja arjen hallittavuuteen liittyvät tekijät. Työ tuo vastapainoa sekä auttaa näkemään muiden elämänalueiden merkityksen. Työn tekeminen kiinnittää yksilön osaksi yhteiskuntaa, laajempaan kokonaisuuteen, oli kyseessä sitten tuetun työn tai tavallisen työn tekijä. (Viitasaari 2013, 77.)

Työ on aineellisen hyvinvoinnin perusta. Kansantalouden näkökulmasta se on hyvinvoinnin mittari, joka määräytyy sen mukaan paljonko ja kuinka tehokkaasti töitä tehdään. Työ on tärkeää sekä yksilöllisellä, että yhteiskunnallisella tasolla. Se merkitsee ihmiselle monenlaisia asioita ja vieläpä eri ihmisille eri asioita. Näistä keskeisimpiä ovat toimeentulo, identiteetti, sekä sosiaalinen vuorovaikutus. Työ ei siis ole toisarvoinen asia. Työ muokkaa ja rakentaa ihmistä sekä ammattilaisena, että yksilönä. Toimeentulon lisäksi työ rakentaa identiteettiä, lisää ammattillista kehitystä ja tätä kautta on itsearvostuksen merkittävä lähde ja tekijä. Tärkeänä merkityksen tekijänä ovat ihmissuhteet, kollegat ja työyhteisön sosiaalinen verkosto. (Haavisto 2010, 25, 33–34.)

Elämän tarkoitus ja tätä kautta merkityksellisyys ovat ihmiselle tasapainoisen ja hyvän elämän peruspilareita. Työ, joka on iso osa ihmisen elämää muodostaa tärkeän osan ihmisen hyvinvoinnista. Ihminen etsii elämälleen ja työlleen tarkoitusta, merkitystä sille mitä tekee. Kuten ihminenkin, niin myös työ ja merkitys muuttuu pitkin matkaa. Se voi muuttua yhteiskunnallisesta näkökulmasta samoin kuin yksilölliseltä kannalta. Suomi on ollut työn suhteen rajussa muutoksessa, niin kuin muukin maailma teollistumisen ja digitalisoitumisen johdosta. Tällöin olisi naivia kuvitella, että työn merkitys olisi pysynyt vakioina. Työn merkitys on ollut Suomessa laskeva 2000-luvun jälkeen. Tilastokeskuksen vuoden 2008 työolotutkimuksen mukaan vain 54 prosenttia pitää työtä erittäin tärkeänä elämän alueena. Yllättävää on, että korkeasti koulutetut, eivät pitäneet työtä niin merkittävänä kuin perusasteen tutkinnon suorittaneet. (Lehto & Sutela 2008, 18–20.)

Työn merkitystä voidaan katsoa myös käänteisesti työttömyyden kautta. Työttömyys vaikuttaa moneen elämän osa-alueeseen negatiivisesti. Työttömien elämän laatu oli pääsääntöisesti matalampi kuin työssä käyvillä. Heidän terveytensä oli työssäkäyviä heikompi ja sosiaaliset suhteet hatarampia. Yksittäisistä riskitekijöistä selkein yhteys hyvinvoinnin

puutteisiin oli työttömyydellä. Työttömyydellä oli johdonmukaisin yhteys yksittäisistä riskitekijöistä, hyvinvointiin. (Moisio, Karvonen, Simpura & Heikkilä 2008, 107.)

3.2 Työ ja palkka

Kun tarkastellaan työtä taloudellisen toimeentulon kannalta, on palkkatyön merkitys olennainen. Vaikka palkka ei välttämättä ole tärkein merkityksen lähde työssä, ei sitä pidä sivuuttaa, sillä työn tekemisessä pohjimmiltaan on kyse elannon hankkimisesta. Työtä voidaan tällöin katsoa merkittävänä hyvinvointia tuottavana tekijänä. Palkkatyö lisää ihmisen hyvinvointia ja ehkäisee myös muiden ongelmien kasautumista. Työn merkityksen kannalta on siis olennaista, että siitä saatu palkka auttaa ihmistä toteuttamaan omia tarpeitaan eri elämän osa-alueilla. Pienituloiset olivat tyytymättömämpiä omaan elämäänsä. Pienituloisuus on yhteydessä huonompaan elämän laatuun sekä kaikkiin hyvinvoinnin ulottuvuuksiin. (Moisio ym. 2008, 76–77.)

Työn merkitys ei siis ole vain palkan, toimeentulon saaminen, vaikkakin se on yksi olennainen osa. Palkan rooli on laskenut työn merkitystä mitatessa. Samaan aikaan työn sisällön merkitys on alkanut kasvamaan palkkaakin tärkeämpänä tekijänä. (Lehto & Sutela 2008, 218.) Enemmistö työssä olevista arvioi, että heidän työnsä on sisällöllisesti merkittävää ja siitä saa henkilökohtaista tyydytystä, eikä vain palkkaa (Ahlqvist & Ahola 1996, 117).

3.3 Työ ja sosiaalisuus

Huomioon ottaen työn yleisyyden, ja miten laajasti eri järjestelmät ovat siihen sidoksissa, voidaan sanoa, että työ on nyky-yhteiskunnassa yhteiskunnallisen järjestyksen ja sosiaalisten oikeuksien perusta. Työ ei ole vain työllistymistä ja taloudellista hyötyä, vaan se vaikuttaa myös sosiaalisiin suhteisiin, sosiaaliseen turvallisuuteen ja kansalaisoikeuksiin. (Koistinen 1999, 208–209.)

Työ on sosiaalista. Melkein kaikilla työssä käyvillä on työtovereita. Työtovereiden lisäksi merkittävä osa työssäkäyvistä on työpäivänsä aikana vuorovaikutuksessa myös muiden

ihmisten kuin työtovereiden kanssa. Yli 60 prosenttia työssäkäyvistä kertoo, että suhteet työtovereihin lisäävät työssä viihtyvyyttä. He saavat myös työstä kiitosta sekä työtovereilta että asiakkailta. (Lehto & Sutela 2008, 77, 81–82.) Täten työllä on suuri vaikutus ihmisen sosiaaliseen hyvinvointiin ja tämän voidaan katsoa lisäävän ihmisen hyvinvointia myös yleisellä tasolla.

Pitkittynyt työttömyys vaikuttaa sosiaaliseen hyvinvointiin ja ihmissuhteisiin. Mitä pidempään ihminen on työttömänä, sen suuremmaksi kasvaa mahdollisuus sisäänpäinkääntyneisyyteen ja katkeaviin ihmissuhteisiin. Pitkittynyt työttömyys on yhteydessä sosiaaliseen epäluottamukseen. Työn puuttuminen on osa sosiaalisten ongelmien syntyä, sairauksia ja moraalien heikkenemistä. (Koistinen 1999, 190, 198.) Työelämässä olevat ovat keskimääräistä tyytyväisempiä ja terveempiä kuin työttömät (Sinokki 2011, 178).

3.4 Työ ja terveys

Työn merkitystä voidaan tarkastella myös terveyden näkökulmasta. Tutkimuksen valossa työssäkäyvien terveydentila on parempi kuin niillä, jotka eivät käy töissä. Terveyttä tarkasteltaessa on hyvä ottaa huomioon sekä fyysinen että psyykinen terveys. Selvin riskitekijä hyvinvoinnin osa-alueisiin ja niiden puutteisiin on työttömyys. Tyytymättömyys elämään on työttömällä moninkertaisesti korkeampi kuin työssäkäyvillä. Myös fyysinen terveydentila on selkeästi työssäkäyviä heikempi ja toisaalta stressiä koettiin työttömänä enemmän kuin työssäkäyvien keskuudessa. Hyvinvointi 2015 -ohjelmassa katsotaan, että mahdollisuus päästä työelämään on yksi tärkeimmistä hyvinvointia nostattavista tekijöistä. (Moisio ym. 2008, 108–111.)

Työ vaikuttaa positiivisesti ihmisen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Työttömyys lisää alttiutta sairastua sekä psyykkisiin, että somaattisiin sairauksiin. Myöskin työttömyyden kestolla on lisäävä vaikutusta sairauksiin. (Koistinen 1999, 190.) Tutkimuksessa on havaittu psyykkisen ja psykosomaattisen oireilun kasvavan työttömänä ollessa. Työttömyyden kautta aiheutuvat elämän muutokset ja niiden ennakointi koetaan uhan tuntemuksina ja ajatuksina. Näin ollen työttömyyttä pidetään stressitilana. (Ahlqvist & Ahola 1996, 150–151.) Olettamuksena on ollut, että palkkatyöllä on toimeentulon

tarjoamisen lisäksi melkein korvaamaton psyykkinen merkitys. Tämän puute johtaa siten erilaisiin psyykkisiin ongelmiin. Tässä erona on vain se, miten kielteiset vaikutukset koetaan subjektiivisesti. (Ahlqvist & Ahola 1996, 157.) Työ vahvistaa itsetuntoa, antaa merkitystä elämälle ja on myönteinen asia elämässä (Sinokki 2011, 177).

3.5 Työ ja vapaa-aika

Työllä on Suomessa keskeinen merkitys ja työssäkäynti koetaan normaaliin elämään kuuluvaksi. Työhön verrattavaa aktiivisuutta voi olla myös muunlainen toiminta esimerkiksi järjestöissä tai vapaaehtoistoiminnassa, lähimmäisistä huolehtiminen tai itsensä toteuttaminen. Työttömänä ollessa tällaiset vaihtoehtoisten elämänsisältöjen merkitykset korostuvat. (Ahlqvist & Ahola 1996, 142.)

Työ mahdollistaa vapaa-ajan aktiviteetteja. Työ antaa ihmiselle ne resurssit, joita hän voi vapaa-ajalla käyttää. Myös kokemukset, joita työstä saa vaikuttavat muihin elämän osa-alueihin, kuten vapaa-aikaan. Tämä näkemys tarkoittaa, että työ ja vapaa-aika ovat toisiinsa sidottuja elementtejä. Työn laadulliset sisällölliset ominaisuudet vaikuttavat vapaa-aikaan myönteisesti. Työ näyttäisi lisäävän vapaa-ajan aktiivisuutta. (Gardel 1976, 116–119.) Työ vaikuttaa tällöin kokonaisvaltaisesti ihmisen hyvinvointiin, eikä vain työn osuuteen elämässä. Työssä käyvät ihmiset ovat työn ulkopuolella enemmän sosiaalisia ja ryhtyvät erilaisiin aktiviteetteihin. Tämä puolestaan lisää kokonaista hyvinvointia ja korostaa työn positiivista merkitystä ihmisen päivittäisessä arjessa ja kokonaisvaltaisessa olemisessa. Työ antaa ihmiselle taloudellisen toimeentulon lisäksi rutiininomaisen aikataulun, säännölliset ihmiskontaktit, yhteiset tavoitteet ja päämäärät sekä henkilökohtaisen statuksen ja identiteetin. Kaiken tämän lisäksi työ vahvistaa aktiivista toimintaa. Työtä vailla olevan ihmisen vapaa-ajan toiminnot eivät voi korvata työtä, koska rahan lisäksi työ tarjoaa oikean kombinaation olosuhteita ja toimintoja, jotka johtavat psyykkiseen hyvinvointiin. (Ahlqvist & Ahola 1996, 172.)

Työ on yksi keskeisistä tekijöistä, joka ohjaa läpi elämän jatkuvaa sosialisatioprosessia, ihmistä toimivana osana yhteisöä ja yhteiskuntaa. Työ vaikuttaa melkein kaikkiin elämän osa-alueisiin. Se on kotona ja koulussa tapahtuvan elämänrytmin, arvojen ja kasvatuksen keskeisiä määrittäjiä. Työ määrittää kaikenlaisen koulutuksen sisältöä, rakennetta ja

toimintaa. Työ ohjaa yhteiskunnallista ajankäyttöä sekä palvelujen mitoitusta ja laatua. Tämän takia voidaan sanoa, että työ, siihen osallistuminen, sen ulkopuolelle jääminen määrittää yhteiskunnan jäsenten elämäntilaa. (Koistinen 1999, 210.) Työ on keskeinen kiinnittäjä elämässä, joka ankkuroi elämäntilaa jatkuvuuden. Työ on tärkeä elämän alue, joka on vakituisesti liitoksissa elämäntilaa ja arkipäivän sisältöihin. Suhde työhön on monitahoinen prosessi ja taipuvainen erisuuntaisille vaikutuksille. (Ahlqvist & Ahola 1996, 114, 121–122.)

4 TOIMINTAKYKY

4.1 Toimintakyvyn arviointi

Ihmisessä on erottamattomina fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen ulottuvuus, ja siksi nämä ovat käsitteenä myös toimintakyvyn ulottuvuuksia tai osa-alueita. Olennaista on ymmärtää ihmisen toimintakyky kokonaisuudeksi ja tiedostaa eri osa-alueiden riippuvuus toisistaan. Keho, ympäristö ja mieli ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. (Kettunen, Kähäri-Wiik, Vuori-Kemilä & Ihalainen 2009, 20.)

Toimintakyky voidaan määritellä ihmisen kyvyksi huolehtia psyykkisistä, fyysisistä ja sosiaalisista tarpeistaan häntä itseään tyydyttävällä tavalla ja tyydyttävissä määrin. Tällöin lähtökohtana on ihmisen oma kokemus toimintakyvystään suhteessa tarpeisiin. Toimintakyky voidaan myös määritellä elämäntilantana; toimintakykyinen ihminen tuntee riittävässä määrin hallitsevansa omaa elämäänsä. Toimintakykyyn liittyy myös ihmisen omien voimavarojen käyttö tarpeiden tyydyttämisen lisäksi. (Kettunen ym. 2009, 20.)

Toimintakyky tarkoittaa kykyä toimia olosuhteissa ja tilanteissa niiden vaatimalla tavalla, joka tyydyttää ihmistä itseään. Maailman Terveysjärjestö WHO on luonut kansainvälinen standardin, ICF- toimintakykykäsitteiden luokitus- järjestelmän toimintakyvyn luokitteliseksi sekä arvioimiseksi. ICF kuvaa toimintakykyä elinjärjestelmien toimintoina, näihin perustuvina suorituksina ja näiden suoritusten sekä toimintojen mahdollistamana osallistumisena yhteisön elämään. (Koskinen ym. 2012, 119.) Toimintakyvyn käsite on

niukimmillaan suoriutumista fyysisestä rasituksesta sekä älykkyystestistä. Laajimmillaan sitä voidaan pitää ihmisen toimintoina, joita hän toteuttaa yhdessä elämän eri tilanteissa (Ojala & Pietilä 2013, 126).

Ihminen itse määrittää oman kokemuksensa, näin ollen myös toimintakykynsä. Kuitenkin mahdollisimman objektiivinen arviointi on tärkeää. Tältä näkökulmalta katsottuna toimintakyvyn näkemykset voivat olla ristiriidassa keskenään. Muutosmotivaatio saattaa nousta juuri asiakkaan kokemasta ristiriidasta. Tämänkaltaisissa tilanteissa on hyvä löytää yhteisymmärrys. Arviointi on aina asiakaslähtöistä ja sen olisi hyvä osaltaan vahvistaa asiakkaan näkemystä. Arvioinnin on tärkeää johtaa jonkinlaiseen päämäärään, jolla on perusteet. (Autti-Rämö, Salminen, Rajavaara & Ylinen 2016, 207.) Esimerkiksi, useilla työpaikoilla on hyvinkin tärkeää, että toimintakyky on riittävällä tasolla, jotta pystytään suoriutumaan kyseisestä työstä. Tällöin voidaan toimintakykyä arvioida hyvin erilaisista tarkoituseristä käsin. Perusteena voi olla kuntoutuksen tai palvelun tarpeen selvittäminen, suunnittelu tai vaikutusten arviointi.

Toimintakyky on konkreettisesti ihmisen valmiutta selvitä erilaisista tehtävistä jokapäiväisessä elämässä, kotona, töissä ja vapaa-aikana (Järvikoski & Härkäpää 2011, 92). Tilanteet joko helpottavat, tukevat tai vaikeuttavat ja haastavat ihmisen arjessa toimimista. Toimintakyky on siis suhde itsensä ja ympäristön välillä. Olosuhteet ovat tärkeässä osassa, kun arvioidaan toimintakykyä. Tämän vuoksi eri ympäristöissä tehdyt havainnot, eivät ole aina täysin vertailukelpoisia. Toimintakyvyn eri osa-alueet ovat tiiviissä suhteessa toisiinsa ja siten näitä eri osa-alueita on vaikea erottaa toisistaan. (Kähäri-Wiik, Niemi & Rantanen 1997, 62.) Tällöin jossakin toimintakyvyn osa-alueessa muutos voi vaikuttaa toisen toimintakyvyn osa-alueen muutokseen. Tämän vuoksi toimintakykyä on tärkeä arvioida sekä subjektiivisesti että objektiivisesti ja vieläpä tilannekohtaisesti.

4.2 Toimintakyvyn osa-alueet

Toimintakyky on laava yläkäsite, joka kuvastaa ihmisen mahdollisuuksia ja edellytyksiä selviytyä arjessa. Toimintakyky voidaan karkeasti jakaa neljään pääkategoriaan. Nämä

pääkategoriat ovat: fyysinen, psyykinen, psykososiaalinen sekä sosiaalinen toimintakyky. Nämä kategoriat ovat tiiviissä vuorovaikutuksessa toisiinsa ja välillä niitä on vaikea erottaa. (Kettunen ym. 2009, 99.)

Fyysinen toimintakyky on kyky selvitä arjessa, tehtävissä, jotka vaativat fyysisiä edellytyksiä. Tämä tarkoittaa ihmisen kykyä liikkua ja liikuttaa itseään. Fyysiselle toimintakyvylle olennaisia alueita ovat lihaskunto, nivelten liikkuvuus, kehon liikkeiden hallinta sekä asento ja keskushermoston toiminta. Aistitoiminnoista näkö, kuulo ja tunto kuuluvat myös fyysiseen toimintakykyyn. Fyysinen toimintakyky perustuu myös ihmisen omaan kokemukseen ja tämä käsitys kehonkuvasta ja sen hallinnasta on fyysisen toimintakyvyn lähtökohta. (Kettunen ym. 2009, 99.)

Psyykinen toimintakyky tarkoittaa ihmisen kykyä tulla toimeen ja selviytyä arjen haasteista, jotka liittyvät psyykkiseen vointiin, mielenterveyteen sekä elämänhallintaan. Perustavana osana ovat myös tunteet ja ajatukset. Psyykinen toimintakyky pitää sisällään persoonallisuuden, sosiaalisista tilanteista selviytymisen, kyvyn tuntea, kyvyn käsitellä tietoa, kokea ja muodostaa käsitys ympäröivästä maailmasta, itsestä ja tehdä näistä johtopäätöksiä, ratkaisuja ja valintoja. Kognitiivinen toimintakyky on hyvin lähellä psyykkistä toimintakykyä ja täten usein jätetty mainitsematta erikseen. Kognitiivinen toimintakyky liittyy tiedon käsittelyyn, vastaanottamiseen ja sen käyttöön. Se sisältää sellaisia toimintoja kuten, muisti, oppiminen, keskittyminen, hahmottaminen, ongelmien ratkaisu, toiminnan ohjaus ja kielellinen toiminta. Kognitiivinen toimintakyky on yhdessä fyysisen toimintakyvyn kanssa yksi keskeisistä kyvyistä selvitä arjen askareista. (Kari, Niskanen, Lehtonen & Arslanoski 2016, 25.)

Psykososiaaliseen toimintakykyyn kuuluu ihmisen kyky selviytyä arjen tilanteista ja huolenpitotehtävistä, olla vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa ja solmia sosiaalisia suhteita, ratkaista elämän arkipäiväisiä ongelmatilanteita sekä toimia omassa elin- ja toimintaympäristöissään. Psykososiaalinen toimintakyky liittyy vahvasti ihmisen identiteettiin, sekä sosiaaliseen identiteettiin että persoonalliseen identiteettiin ja niiden muotoutumiseen. (Kettunen ym. 2009, 55.)

Sosiaalisen toimintakyvyn määrittelyssä haasteena on, että käsitteellä toimintakyky ei ole yhdenmukaista terminologiaa eikä yhtenäistä hyväksyttävää määritelmää (Price,

Spence, Sheffield & Donovan 2002, 111–122). Sosiaalinen toimintakyky on monisyinen käsite, ja sillä viitataan ihmisen suoriutumiseen omissa yhteisöissä sekä yhteiskunnassa (Koskinen, Lundqvist & Ristiluoma 2012, 137). Sosiaalinen toimintakyky muotoutuu yksilön ja sosiaalisen verkoston, yhteiskunnan välisestä vuorovaikutuksesta, rajojen ja mahdollisuuksien raameissa. Sosiaalinen toimintakyky sisältää kaksi eri ulottuvuutta; ihminen vuorovaikutussuhteissaan sekä ihminen aktiivisena osallistujana yhteiskunnassa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015.)

4.3 Toimintakyky ja työelämä

Toimintakyky on ihmisen hyvinvoinnin arvioimisessa yksi keskeisimmistä osista. Hyvä fyysinen, sosiaalinen ja psyykinen toimintakyky auttaa ihmistä voimaan paremmin arjessa ja yhteiskunnassa. Hyvällä toimintakyvyllä ihminen jaksaa työssä, vapaa-ajalla ja sosiaalisissa tilanteissa kohdata itsensä, muut ja kyseisen tilanteen kokonaisvaltaisemmin sekä selkeämmin. Yhteiskunnan tärkeisiin tavoitteisiin nähden toimintakyvyllä on selkeä kytkös. (Autti-Rämö ym. 2016, 206.) Hyvää toimintakykyä lisää ihmisen kokonaisvaltaisen itsensä huomioiminen ja eri osa-alueiden huoltaminen. Puutteellista tai heikkoa toimintakykyä voidaan parantaa ja kehittää erilaisten kuntoutusten, menetelmien tai laitteiden avulla (Kari, Niskanen, Lehtonen & Arslanoski 2016, 14). Eri osa-alueissa toimintakykyä hoidetaan eri tavoin. Se mitä tehdään fyysisen toimintakyvyn puolella, eroaa paljon siitä mitä psyykkisellä puolella tehdään. Tärkeää on kuitenkin se, että toimintakuntoa voidaan ylläpitää ja kehittää kullakin osa-alueella.

Toimintakyky ja työ ovat läheisessä ja vuorovaikutuksellisessa suhteessa toisiinsa. Työelämässä hyvä suoriutuminen edellyttää työntekijältä riittävää fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä (Gould, Ilmarinen, Järvisalo & Koskinen 2006, 135). Yleisesti voidaan sanoa, että työ lisää, ylläpitää ja kohentaa ihmisen toimintakykyä. Työssä on monta aspektia jotka kehittävät toimintakykyä, niin fyysisestä, psyykkisestä, kognitiivisesta kuin sosiaalisesta näkökulmasta. Työkyky tarkoittaa toimintakykyä suhteessa työn vaatimuksiin ja kykyä selvittää tehtävistä perustasolla, joita kyseinen työnkuva vaatii. (Autti-Rämö ym. 2016, 216.)

Työttömyys, köyhyys ja puutteellinen koulutus ovat työkykyä rajoittavia tekijöitä. Tähän vaikuttaa vielä muun muassa työttömyyden kesto ja toistuvuus, jotka heikentävät työkykyä. Mitä pidempään ollaan pois työelämästä, sitä isompi on ero työkyvyn laadussa. Siksi työllisyys ja taloudellisen tilanteen vakaus vaikuttavat positiivisesti työkykyyn. (Gould ym. 2006, 223–224.) Useissa tutkimuksissa tulee ilmi, että työttömyys vaikuttaa haitallisesti toimintakykyyn. Työelämän ulkopuolella olevilla on enemmän psykofysiologisia sekä psyykkisiä oireita, jotka vaikuttavat negatiivisesti toimintakykyyn. Tutkimuksissa on todettu, että kun ihminen työllistyy psyykkinen sekä fyysinen toimintakyky kohenee. (Vesalainen & Vuori 1996, 3–4.)

5 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Opinnäytetyön tarkoituksena on kartoittaa, mitkä toiminta- ja lähestymistavat ovat osoittautuneet hyväksi sosiaalisen kuntoutuksen ja työllistymisen näkökulmasta. Tavoitteena on tutkia erilaisia sosiaalisen kuntoutuksen palveluja tarjoavia tahoja ja nostaa esille hyviä toimintamalleja, joiden avulla asiakas on työllistynyt tai osallistunut työllisyyttä edistäviin toimintoihin.

Tavoitteena on tutkia mikä sosiaalisen kuntoutuksen palvelussa on ollut toimivaa, hyvää ja onnistunutta sekä asiakkaan, että työntekijän näkökulmasta. Etsimme hyviä käytänteitä sosiaaliselle kuntoutukselle; asioita, jotka edesauttavat asiakkaan kuntoutumista ja voimavaraistumista kohti työelämää. Opinnäytetyö tutkii sosiaalisen kuntoutuksen prosessia ja tutkimuskysymykset vastaavat siihen, mitä prosessissa oli tapahtunut ja miten prosessi oli edennyt. Tavoitteena oli myös haastatella erilaisia työmuotoja käyttäviä palveluntuottajia, jotta tutkimuksessa olisi esillä palvelun järjestämistavat mahdollisimman laajasti. Työnantajasektori haluttiin ottaa myös haastatteluiden valitsemisessa huomioon (yksityinen- ja julkinen palveluntuottaja sekä kolmannen sektorin toimija).

Opinnäytetyö vastaa seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

Millaista on toimiva sosiaalinen kuntoutus?

Mitkä tekijät vaikuttavat onnistuneeseen työllistymiseen?

Opinnäytetyö on laadullinen ja kartoittava tutkimus, jonka viitekehyksenä on sosiaalinen kuntoutus, toimintakyky ja työn merkitys. Opinnäytetyön aineisto on kerätty teemahaastatteluiden avulla (Hirsjärvi & Hurme, 2009, 138). Laadullisen tutkimuksen ideana on tulkita, ymmärtää ja luoda kuvaava malli tutkittavalle ilmiölle. Tätä varten tarvitaan käsitteellinen viitekehys (sosiaalinen kuntoutus), jonka läpi ilmiötä tarkastellaan. (Pitkäranta 2010, 20–21.)

6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

6.1 Työn lähtökohdat

Sosiaalista kuntoutusta järjestäviä tahoja on runsaasti ja palvelun tuottamisen tavat vaihtelevat suuresti. Lyhyen sosiaalisen kuntoutuksen palveluntarjoajien kartoittamisen jälkeen haastatteluiden kohteeksi valikoitui yksityinen yritys, järjestö sekä kuntaliittymän muodostama palveluntuottajamalli. Kartoitusta tapahtui opinnäytetyön tekijöiden omien ammatillisten verkostojen kautta sähköpostikyselyllä. Sähköpostikysely lähetettiin viidelle sosiaalisen kuntoutuksen parissa työskentelevälle ammattilaiselle. Kyselyssä kartoitettiin ammattilaisten mielipidettä siitä, mitä sosiaalinen kuntoutus heidän mielestään on, sekä osaavatko he suositella sosiaalista kuntoutusta järjestäviä palvelun tuottajia. Näiden kyselyiden perusteella valikoituivat mahdolliset haastateltavat palveluntuottajat.

Opinnäytetyössä laadullisen tutkimuksen aineistonkeruussa pyritään monimuotoisuuteen. Siinä on mukana havainnointia, haastatteluja ja muistiinpanoja. Laadullinen tutkimus on ainutkertaista ja tilannesidonnaista. Kontekstin ymmärtäminen eli se, miten jokin asia tai ilmiö liittyy ympäristöönsä, on olennaisen tärkeä myöhemmille tulkinnoille. Tämän avulla analyysi voidaan yhdistää laajempiin kulttuurisiin ja sosiaalisiin yhteyksiin. (Pitkäranta 2010, 20–21.) Laadullinen tutkimusmuoto sopii opinnäytetyön menetelmäksi, sillä tarkoituksena on tutkia sosiaalisen kuntoutuksen prosessia kokonaisvaltaisesti.

Opinnäytetyö on tehty laadullisen tutkimuksen hermeneuttisena analyysinä haastatteluiden pohjalta. Hermeneuttisen analyysin päämäärä on ihmisen toiminnan tai ilmiön syvälinen ymmärtäminen: yksityiskohtien tulkinta vaikuttaa kokonaisuuden tulkintaan ja tutkimuskohteesta tehtyjen tulkintojen uudelleen tulkitseminen tuottaa yhä laajenevaa ymmärrystä tutkimuksen kohteesta. (Jyväskylän yliopisto, 2017.)

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu aineistonkeruumenetelmä. Menetelmälle on ominaista, että aihepiirit eli teemat ovat kaikille samat. Myös kysymykset voivat olla samat. Vastaukset eivät ole sidottuja, vaan haastateltavat voivat vastata omin sanoin. Kysymyksillä ei tarvitse olla myöskään tarkkaa muotoa tai järjestystä. Teemahaastattelussa haastattelu on kohdennettu spesifiseen aihepiiriin, jolloin haastateltavat ovat kaikki kokeneet tietynlaisen, samansuuntaisen tilanteen. Haastattelun aiheiden järjestystä on mahdollista muuttaa, haastattelun tilanteen mukaisesti. (Hirsijärvi & Hurme 2009, 47–48.)

Kaikki haastateltavat asiakkaat olivat käyneet läpi sosiaalisen kuntoutuksen prosessin, joten haastattelurunko oli johdonmukaista olla mahdollisimman samankaltainen ja yhdistettävissä oleva. Työntekijöiden haastattelurungossa oli kolme kysymystä vähemmän, mutta muuten kysymykset olivat kaikille haastatelluille yhteneväiset. Teemahaastattelu sopi opinnäytetyön tiedonkeruumenetelmäksi, sillä haastattelumuoto mahdollistaa myös sellaisten teemojen esiintulon, mitä ei haastattelurungossa ole esitetty. Tarkoituksena on löytää ilmiöitä, prosesseja ja kokemuksia siitä, mikä on vaikuttanut onnistuneeseen sosiaaliseen kuntoutukseen.

Haastattelumuotona teemahaastattelu on joustava ja se sopii moniin erilaisiin tutkimustarkoituksiin. Teemahaastattelussa ollaan tutkittavan kanssa suorassa kielellisessä vaikutuksessa. Tämä mahdollistaa sen, että tilanteessa voidaan itse suunnata tiedonhankintaa sinne, minne haastattelijä näkee sen tärkeäksi. Tämä mahdollistaa saatavaksi esille vastausten taustalla olevia motiiveja. Tällöin ei kielelliset vihjeet auttavat myös ymmärtämään vastauksia. (Hirsijärvi & Hurme 2009, 35.) Teemahaastattelu mahdollisti haastattelun edetessä tarttumaan esille tulleisiin ilmiöihin ja tarkentamaan tarvittaessa haastateltavan kokemuksia ja mielipiteitä syvemmän tiedon saavuttamiseksi ja ilmiöiden sanoittamiseksi.

Teemahaastattelu on keskustelua, jolla on etukäteen päätetty tarkoitus. Se on hyvin pitkälle arkipäiväistä keskustelua, jota tutkija ohjaa. Kysymykset ovat pääsääntöisesti avoimia. Haastattelu on sopiva metodi silloin kun tutkimusmenetelmää ei ole tarkasti määritelty ja sitä täsmennetään tutkimuksen edistyessä. Tutkijan ei ole mahdollista arvata kaikkia mahdollisia vastauksia ja näiden saatujen vastauksien vuoksi halutaan esittää lisäkysymyksiä. (Routio 2007, 94–95.)

Tutkimuskysymysten avaamisessa käytettiin apuna kahta teemahaastattelurunkoa sekä asiakkaalle, että työntekijälle (LIITE 2). Kysymykset olivat mahdollisimman samankaltaisia, jotta haastatteluiden purkaminen olisi mutkatonta ja haastattelun rakenne säilyisi mahdollisimman eheänä. Asiakkaalle suunnatussa haastattelurungossa on kolme tarkentavaa kysymystä enemmän kuin ammattilaiselle tehdyssä haastattelurungossa. Teemahaastattelussa on kaikkein oleellisinta, että yksityiskohtaisten kysymysten sijaan haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Tämä vapauttaa haastattelun tutkijan näkökulmasta ja tuo tutkittavien äänen kuuluviin. (Hirsjärvi & Hurme, 2009, 48.)

Teemahaastatteluiden avulla oli tarkoitus olla ohjaamatta haastattelua liiaksi ja saada haastateltavat kertomaan omin sanoin mitä sosiaalisen kuntoutuksen prosessissa oli tapahtunut. Lisäksi tarkoituksena oli yrittää pitää vastaukset mahdollisimman yhtenäisinä, joten teemoittelu oli perusteltua.

Sosiaalisen kuntoutuksen käsite on häilyvä. Tämä vaikuttaa suuresti haastatteluihin valikoitumiseen. Osa haastateltavista organisaatioista ei suoranaisesti tarjoa sosiaalista kuntoutusta palvelunaan, vaan sosiaalinen kuntoutus kulkee osana muita työorientaatioita. Sosiaalisen kuntoutuksen palveluntuottajille lähetettiin ennen haastattelua opinnäytetyön suunnitelma, jossa oli avattu sosiaalisen kuntoutuksen määritteitä esimerkiksi lain puitteissa.

Tutkimusluvut haettiin Vantaan-, Tampereen-, sekä Hyvinkään kaupungeilta. Lisäksi toimijoilta haettiin sisäiset tutkimusluvut. Haastattelulupien myöntämisen jälkeen sovimme haastatteluiden ajankohdasta ja haastatteluympäristöstä. Jokaisen haastateltavan palveluntuottajan työntekijä osoitti haastateltavan asiakkaan, jonka he kokivat soveltuvaksi haastatteluun. Alkuperäinen idea oli toteuttaa kaikki haastattelut yksilöhaastatteluina,

joissa haastatellaan sekä työntekijä, että asiakas erikseen. Haastatteluita jouduttiin soveltamaan aikataulukiireiden ja kommunikaatiokatkosten johdosta. Yksi haastatteluista toteutettiin alkuperäisen suunnitelman mukaisesti haastatteleamalla työntekijä ja asiakas erikseen. Yksi haastattelu tehtiin sähköpostitse sekä sosiaalista mediaa hyödyntäen (Messenger sovellus). Yksi haastattelu tehtiin ryhmähaastatteluna niin, että työntekijä ja haastateltava olivat samaan aikaan haastateltavana.

Palveluntuottajat valitsivat sopiviksi katsomansa haastateltavat henkilöt. Tämä saattoi vaikuttaa haastateltaviksi valikoitumista siten, että haastateltavilla oli positiivisia kokemuksia kyseisestä palveluntuottajasta. Tämä ei kuitenkaan aiheuta tutkimuksellista ongelmaa, koska tarkoituksena oli etsiä hyviä ja onnistuneita käytäntöjä sosiaalisesta kuntoutuksesta. Lisäksi jokaiselle henkilökohtaisesti haastateltavalle oli lähetetty kysymykset etukäteen ja informoitu haastattelun tallentamisesta. (LIITE 1 & 2)

6.2 Haastatteluiden toteutus eri tutkimusympäristöissä

Tutkimuksen haastateltavat olivat sosiaalisen kuntoutuksen asiakas ja hänen työntekijänsä. Haastateltavina olivat seuraavat palveluntuottajat: Riihenaika Oy, Silta-Valmennusyhdistys Ry ja Hyvinkää-Riihimäen Seudun Ammattikoulutussäätiö HRAKS. Palveluntuottajat valikoituivat tutkimuksen kohteeksi, sillä tarkoituksena oli haastatella yksityistä palveluntuottajaa, kolmannen sektorin palveluntuottajaa sekä kunnallisen puolen palveluntuottajaa.

Riihenaika Oy

Riihenaika Oy on vuonna 2004 perustettu sosiaali-, koulutus- ja valmennuspalveluita tuottava yritys, jonka palveluihin kuuluvat sosiaalialan palvelut sekä työllisyyspalvelut. Riihenaika tarjosi ammatillisen tukihenkilön, joka tuki asiakasta tuetun asumisen, päiväryhmätoiminnan sekä sosiaalisen kuntoutuksen keinoin. Riihenajan työllisyyspalveluihin kuuluvat työhönvalmennus, työnhakuryhmät sekä uravalmennus. Riihenaika tarjoaa sekä ryhmä- että yksilömuotoista palvelua. Nykyisin Riihenaika on osa Hyvinvointi-palvelut Arjessa Oy:tä. (Riihenaika, 2017)

Riihenajan työntekijä työskenteli tukihenkilönä, eli työmuoto oli yksilötyöskentelyä. Haastateltava asiakas tuli Riihenajan palveluiden piiriin työllistymistä edistävän monialaisen yhteispalvelun kautta. Myöhemmin asiakkuus jatkui muun muassa perhetyön lähetteellä. Asiakkuus kesti katkoksineen noin viisi vuotta. Riihenaika toteuttaa Sosiaalisen kuntoutuksen selvitystyössä eroteltujen työmuotojen mukaan (Haverinen ym. 2006, 23–24) psykososiaalista työmuotoa, joka sosiaalisen kuntoutuksen edetessä muotoutui työllistämisen tukitoimiin. Haastatteluhetkenä asiakkuus oli päättynyt.

Silta-Valmennusyhdistys Ry

Silta-Valmennusyhdistys Ry on yleishyödyllinen tamperelaisten kansalaisjärjestöjen perustama yhteisö, joka ohjaa ja valmentaa arjen taidoissa sekä rakentaa kuntoutujille polun kohti työelämää tai koulutusta. Työmuotoina käytetään yksilö- tai ryhmävalmennusta, kuntouttavaa työtoimintaa tai esimerkiksi tuotantokoulun palveluita. Silta-Valmennusyhdistyksen kuntouttavan työtoiminnan piiriin pääsee aktivointisuunnitelman kautta, joka tehdään työvoimaviranomaisen, asiakkaan ja sosiaalityöntekijän yhteistyönä. (Silta-Valmennusyhdistys Ry, 2017.)

Silta-Valmennuksen asiakas sai palvelunaan ammatillista kuntoutusta. Hän oli mukana kuntouttavassa työtoiminnassa sekä sai tämän tueksi yksilövalmennusta. Asiakas eteni kuntouttavasta työtoiminnasta tuotantokouluun ja sai ammattitutkinnon. Asiakkaan työntekijän nimike oli yksilövalmentaja ja haastattelun ajankohtana asiakkuus oli päättynyt. Työskentelyssä toteutettiin sosiaalisen kuntoutuksen muodoista psykososiaalista työtä, työllistämisen tukitoimia sekä suunnitelmallista työtä (Haverinen ym. 2006, 23–24).

Hyvinkään-Riihimäen Seudun Ammattikoulutussäätiön HRAKS

Hyvinkään-Riihimäen Seudun Ammattikoulutussäätiön HRAKS:n toiminnan päätavoitteena ovat työkyvyn ylläpitämisen ja kehittämisen palveluiden tuottaminen. HRAKS:n tehtävänä on huolehtia alueellisesta etsivästä nuorisotyöstä sekä tarjota työllistymisen edistämisen palveluita esim. pajatoiminnan ja valmennusryhmien kautta. (HRAKS, 2017.)

Etsivää nuorisotyön palveluita tarjotaan alle 29- vuotiaille nuorille. Toiminta on matalan kynnyksen palvelua, jonka rahoittaa Opetus- ja kulttuuriministeriö. Etsivä nuorisotyö on lakisääteistä toimintaa ja sen toteutuksesta on säädetty nuorisolaissa (2006/72). Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituksesta johtuen palvelu on maksuton, joten lähettävää tahoja ei tarvita. Palvelua ei myöskään ole sidottu muihin palveluihin. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2017.)

Haastatellun työntekijän nimikkeenä oli etsivä nuorisotyöntekijä. Asiakas oli mukana pajatoiminnassa sekä yksilövalmennuksessa. HRAKS toteutti sosiaalisen kuntoutuksen menetelminä psykososiaalista työtä, yhteistyötä muiden verkostojen kanssa sekä työllistämisen tukitoimia (Haverinen ym. 2006, 23–24). Asiakkuus on tätä nykyä päättynyt.

6.3 Aineiston analysointi

Tutkimuksen kannalta oleellista oli, toistuivatko samat teemat palvelusta riippumatta? Lisäksi mitä sellaisia teemoja nousi esille, jotka edesauttoivat sosiaalista kuntoutumista? Tarkoituksena oli pitää teemahaastattelu mahdollisimman avonaisena, jotta esille nousisi johdattelematta palveluntuottajien käyttämiä työmuotoja sekä ilmiöitä. Erityisesti kiinnostuksen kohteena oli se, mitkä olivat työllistymisen (asiakkaan voimavaraistumiseen) johtaneita seikkoja.

Neljä kuudesta haastattelusta nauhoitettiin ja litteroitiin. Kaksi haastattelua olivat valmiiksi tekstimuodossa haastattelutavan poikkeavuudesta johtuen. Litteroinnin jälkeen kaikki vastaukset teemoiteltiin asiakkaan kysymyspatteriston alle, jotta vertailu olisi mahdollisimman helppoa ja teemat pysyisivät eheinä. Näin kaikki vastaukset olivat tekstimuodossa ja teemoiteltu samojen kysymysten alle. Aineiston läpikäyminen näin oli kohdallisen selkeää ja järjestelmällistä.

Opinnäytetyön analyysissä eriteltiin ja luokiteltiin aineistoa. Kun halutaan tehdä päätelmiä laajemmista kokonaisuuksista tai yhden haastateltavan ajattelusta laaja-alaisemmin, oli tiedostoja yhdistettävä tai niputettava teema-alueittain. (Hirsjärvi & Hurme, 2009, 143.) Haastatteluiden teemoittelun jälkeen vastaukset analysoitiin käymällä läpi teemoja, joita haastateltavat nostivat esille. Näitä teemoja kirjattiin Excel-ohjelmaan (LIITE 4).

Opinnäytetyön rajaamisen ja tuloksien erittelyn kannalta esiin nostettiin teemoja, jotka olivat nousseet suurimmassa osassa haastatteluista esille. Kahden kolmesta haastattelusta (työntekijä/asiakas) oli pitänyt mainita ilmiö, jotta se on nostettu tutkimuksen tuloksiin.

7 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Opinnäytetyön tutkimus perustuu haastatteluihin, joissa haastateltavat kertovat sen mitä haluavat tai jättävät kertomatta oman harkintansa mukaan. Haastateltavamme kertovat omasta kokemuksestaan ja näkökulmastaan. Näin ollen jokainen haastattelu on haastateltavan subjektiivinen kokemus itsestään, elämästään ja palvelusta jossa hän on ollut. Palvelun kokonaisuuden hahmottamiseksi oli tärkeää haastatella myös työntekijää, jotta kokonaisvaltainen kuva palvelusta muodostuu.

Suomen Akatemian tutkimuseettisissä ohjeissa peräänkuulutetaan tutkimuksen rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimusten ja niiden tulosten arvioinnissa (Suomen Akatemian tutkimuseettiset ohjeet, 2003, 5). Opinnäytetyö on pyrkinyt noudattamaan näitä ohjeita sekä kunnioittaa muiden tutkijoiden tieteellistä työtä ja tämän merkitystä opinnäytetyössä.

Ennen haastatteluiden toteuttamista opinnäytetyön suunnitelma ja haastattelukysymykset toimitettiin haastateltaville, jotta he voivat tutustua materiaaliin. Tarvittavat tutkimusluvut haettiin ennen haastatteluita. Valmis opinnäytetyö lähetetään tutkimukseen osallistuneille organisaatioille. Kuten Hirsjärvi ja ym. toteavat (2009, 184), teemahaastattelun laadukkuutta voidaan tavoitella etukäteen tekemällä hyvä haastattelurunko. Lisäksi haastattelupäiväkirja ja haastatteluiden pikainen litterointi edistävät laadullisuutta. Teemahaastatteluiden haastattelurunko oli valmisteltu huolella. Haastattelut litteroitiin mahdollisimman nopeasti haastattelutilaisuuden jälkeen ja litteroidut haastattelut teemoiteltiin haastattelurungon alle.

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on hyvä huomioida, että kaikki haastattelut toteutuivat eri tavoin. Haastatteluja toteutettaessa havainnoimme, että paras tiedonkeruumenetelmä oli yksilöhaastattelu. Näin saatiin eniten tietoa niin, että haastattelutilassa ei ollut mitään muita tekijöitä, jotka olisivat saattaneet vaikuttaa haastattelun tuloksiin. Kaksi haastattelua tehtiin sähköisesti käyttäen sähköpostia ja sosiaalista mediaa, jolloin haastateltavien fyysinen läsnäolo eli ilmeet, eleet ja äänen painot eivät olleet vaikuttamassa. Lisäksi huomionarvoista on, että näistä haastatteluista saatu data oli huomattavasti suppeampi. Yksi haastattelu toteutettiin ryhmähaastatteluna niin, että sekä asiakas, että työntekijä olivat haastattelutilanteessa samaan aikaan. Tämä varmasti vaikutti kummankin haastateltavan vastauksiin.

Haastattelunauhoitteet ja litteroinnit työstettiin nimettöminä. Haastattelunauhat tuhottiin litteroinnin jälkeen. Vastaukset teemoiteltiin teemahaastattelukysymysten alle, jotta tutkimustulokset säilyisivät mahdollisimman eheänä ja selkeänä. Teemoittelun jälkeen tarkastelimme aineistoa laskemalla vastauksista mainintoja aiheista, joita suurin osa haastateltavista nosti esille.

Tutkimuksen tarkoituksena ei ole henkilöidä työntekijöitä tai asiakkaita. Tarkoituksena on myös pitää tutkimustulokset anonyymeinä. Tutkimustoiminnan eettisten ratkaisujen tavoitteena on ihmisen kunnioittaminen, tasa-arvoinen vuorovaikutus ja oikeudenmukaisuuden korostaminen (Diak, Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä 2010, 11).

8 TUTKIMUSTULOKSET

Yhdistävä tekijä kaikille haastatelluille asiakkaille oli ollut se, että he olivat olleet työelämän ulkopuolella, vailla koulutusta ja heillä oli ollut erilaisia tukitoimia käytössään. Haastatellut asiakkaat olivat ohjautuneet sosiaalisen kuntoutuksen palvelun piiriin jo olemassa olleiden verkostojen kautta. Opinnäytetyön tulososassa esitellään haastatteluissa esiin nousseita ilmiöitä, jotka ovat haastateltujen mielestä olleet oleellisena osana onnistunutta sosiaalista kuntoutusta.

8.1 Yhteistyö

Kaikki haastatellut nostivat merkitykselliseksi asiakkaan ja työntekijän yhteistyön. Yhteistyö koettiin yhdeksi tärkeimmäksi perustaksi toimivaan työskentelyyn. Haastateltavat kokivat, että yhteistyö muodostuu luottamuksesta, kohtaamisesta, työntekijän joustavuudesta sekä avoimuudesta. Lisäksi haastateltavat asiakkaat puhuivat paljon hyvästä suhteestaan työntekijään, eli yhteistyö luo vahvan perustan sosiaaliseen kuntoutukseen ja asiakkaan kiinnittymiseen palveluun.

Ja vielä kun natsas kemiat niin hyvin, et oli ihan lottovoitto. Ja sen kaa hoidettiin niitä ja kaikkee muuta.. ollaan käyty aina sulkkista pelaan, on pelikaveri joka pysyy tahdissa (Asiakas 1).

Kaksi kolmesta asiakkaasta kuvaili, että yhteistyö työntekijän kanssa ”vain klikkasi saman tien” työskentelyn alkaessa. Tämä on huomionarvoista, sillä yhteistyön alkamisen merkitys korostuu ja tämä luo pohjaa toimivalle työskentelylle jatkossa. Työntekijän panostus yhteistyön ja suhteen alussa on siis erityisen tärkeää.

Täällä on kaikki niin mukavia ja otetaan sillain avosylin vastaan. Ei katota niinkun kieroon et mikäs toi on. Jos on joku erityisjuttu niin on sillain helppo tulla. Ja ymmärtäväisiä. Kun mä oon vähän hullu (Asiakas 3).

Kohtaamisen merkitys tuli haastatteluissa esille sekä työntekijöiltä, että asiakkailta. Kohtaaminen nousi haastatteluista usein esille ja aiheeseen palattiin uudestaan haastatteluiden

edetessä. Haastateltavat näin kokivat kohtaamisen sekä suhteen muodostumisen erittäin tärkeäksi työskentelyn kannalta.

Hmm siis miten palvelu tuki... siis keskustelemalla. Me puhuttiin (työntekijän) kaa niin perkeleesti ja jos käytiin pelaamassa, niin puhuttiin tauoilla ja puhuttiin sen jälkeen ja käytiin kahvilla ja syömässä ja mitä milloinkin, että se puhuminen nyt oli tärkein (Asiakas 1).

Työntekijän ja asiakkaan yhteistyö muotoutuu heidän omista sopimuksista ja mielenkiinnon kohteista riippuen. Yleistä viitekehystä työlle ei välttämättä aseteta. Työntekijä ja asiakas voivat käydä esimerkiksi kahvilla, urheilemassa, hoitamassa virastoasioita tai tavata työntekijän toimistolla. Yhteistyö muotoutuu yksilöllisesti ja siihen panostaessa on hyvä käyttää molempien mielenkiinnon kohteita, sekä mielikuvitusta.

Et se on asiakaslähdistä, se lähtee asiakkaan tarpeesta ensinnäkin ja että asiakas on siinä se päätoimija. Ettei ulkopuolelta tarjota näitä asiakkaalle, että tee näin ja näin. Ja sit et se on tavoitteellista. Ja edetään asiakkaan työ- ja toimintakyvyn mukaisesti kohti sitä tavoitetta (Työntekijä 3).

Haastatellut työntekijät nostivat esille yhteistyön tavoitteellisuuden. Työntekijän kannalta selkeät ja läpinäkyvät tavoitteet koettiin tärkeiksi. Tavoitteita voitiin pilkkoa pieniksi, tarkastella ja asettaa uudelleen, mutta niiden olemassaolo koettiin työskentelyn kannalta oleelliseksi.

Miten huonona mä olin ja miten sitä kuitenkin omalla asenteella pystyy vaikuttamaan, että se ei oo mikään ota Ketipinoreita vähän lisää, ala nyt tekeen niitä saatanan asioita. Et kyllä tavoitteita pitää olla (Asiakas 1).

Asiakkaille tavoitteet auttoivat hahmottamaan tulevaisuutta ja työn merkitystä. Monesti asiakkuuden alkaessa haasteet olivat kasautuneet ja asiakkaiden saattoi olla hankala hahmottaa tulevaisuutta ja asettaa minkäänlaisia tavoitteita elämän helpottumiseksi.

Puhumalla järkeä, omia mielipiteitään. Että mitä nyt kannattais, mitä hän miettii tuosta tilanteesta? Mitä hän (työntekijä) ehkä tekisi itse ja kulki mukana. Se on tosi tärkeä... ja toimi mun suuna (Asiakas 1).

Yhteistyöhön liittyy vahvasti työntekijän kyky asettua samalle puolelle asiakkaan kanssa nähden asiakkaan kokonaistilanteen. Tähän liittyy suurena osana tilanteiden läpikäyminen asiakkaan kanssa, sekä myös niin sanottuna tulkkina ja tukena toimiminen.

Asiakkaan on ollut ihan hirvittävän vaikea sitoutua mihinkään tämmösiin viranomaistahoihin, se on ollut äärimmäisen vaikeata, että tämmönen luottamus ei oo oikein koskaan syntynyt kehenkään ja ehkä se jostain syystä sitten meidän välille synty tosi vahvana... (Työntekijä 3).

Tässä huomionarvoiseksi nousee aiemmin työntekijöiden esiin nostama työn tavoitteellisuuden tärkeys. Kokevatko asiakkaat saavansa hyvää ja tavoitteellista palvelua juuri siksi, että työntekijät painottavat työn asiakaslähtöistä tavoitteellisuutta ja tavoitteiden läpinäkyvyyttä läpi koko työskentelyn? Onko tämä yksi laadukkaan sosiaalisen kuntoutuksen kriteeri?

8.2 Luottamus

Kaikkien haastatelluiden kesken vaikutti muotoutuneen erityisen vahva luottamussuhde. Luottamus kantoi pitkälle ja mahdollisti vaikeidenkin asioiden läpikäymistä. Se, että palvelu ei ole viranomaislähtöistä koettiin haastateltujen asiakkaiden keskuudessa olevan tärkeässä roolissa luottamuksen muodostumisessa. Työntekijä ei aseta sanktioita, vaan tukee asiakasta. Näin ollen esimerkiksi työntekijän mahdolliset kaksoisroolit (auttaja-vallankäyttävä) saattavat muodostua haasteelliseksi luottamuksellisen työskentelyn muotoutumiselle.

Positiivisinta varmaan on se, kun työntekijälle uskaltaa puhua luottamuksella. Oon ollut lastenkodissa ja siellä taas ei uskaltanut ikinä kertoa yhtään mistään kenellekään, vaikka samalla tavalla nekin yritti auttaa jälkihuollonkin puolesta, nyt työntekijät on jotenkin ymmärtäväisempiä eikä tuomitse (Asiakas 2).

Lisäksi tuomitsemattomuus ja yhdenvertainen työskentely koettiin haastateltujen asiakkaiden puolelta tärkeäksi. Se, että työntekijä ei tuomitse, eikä paheksu asiakkaan tekemiä ratkaisuja elämässään, vaan hyväksyy asiakkaan kokonaisuutena, kaikkine valintoineen.

Asiakkaan ja työntekijän välinen luottamussuhde on hyvin vahva ja siksi kestää sen, että välillä nuoren motivaatio on kateissa ja asiakassuhde tauolla (Työntekijä 2).

Yleinen ilmapiiri, työntekijöiden kohtaaminen ja asennoituminen asiakkaisiin koettiin ensi hetkestä asti arvokkaaksi luottamuksellisen suhteen muovautumiselle. Se, että työntekijä vastaa puhelimeen, ei kerro muille verkostoille mitään mitä ei ole ennalta sovittu sekä toimii yhteisten (asiakaslähtöisten) tavoitteiden mukaisesti. Kaksi haastatelluista asiakkaista nostivat esille kysymättä aiempia kokemuksiaan siitä, etteivät voineet luottaa työntekijöihinsä tai etteivät kokeneet työskentelyä oleelliseksi itselleen.

Niin on ja sit toisaalta kyllähän mä aina myös yritän asiakkaille tuoda sitä esille, että myös avoimuus sit sinne eri viranomaissuuntiin. Että se on vain sinun etusi, että mitä avoimemmin uskaltaa avaa jonnekin aikuissosiaalityöhön tilannetta niin ne ymmärtää taas sua paremmin. Me ollaan kuitenkin myös niitä sillanrakentajia, että heillä on monesti hirveen negatiivinen käsitys sit siitä ja heillä on vähän ristiriitaa sossun kanssa.. (Työntekijä 3).

Luottamus on tärkeää myös asiakkaan verkostoissa toimiessa. Työntekijä tukee ja kulkee asiakkaan rinnalla palveluiden rajapinnassa. Yhteistyössä sovitut asiat pitävät kaikissa tilanteissa ja asiakas luottaa siihen, että työntekijä toimii hänen parhaakseen.

8.3 Joustavuus ja kokonaisvaltainen työote

Sekä asiakkaat, että työntekijät kokivat molemminpuolisen joustavuuden tärkeäksi työskentelyn kannalta. Asiakaslähtöisyys ja asiakkaan tarpeiden mukaan eteneminen koettiin tavoitteellisen työn kannalta oleellisiksi. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että työn kuvat muotoutuivat asiakkaan tarpeiden mukaisiksi. Oli kyse sitten terveydenhuollon palveluiden piiriin pääsemisestä, asunnon saannista tai vaikean asian läpikäynnistä oli työntekijä valmis hoitamaan asiakkaan kanssa asiaa.

No varmaan yks mikä on ehkä kans tosi tärkeä niin semmosen kokonaisuuden näkeminen. Että tietyllä tavalla on keskitytty täälläkin aina siihen koko elämään, asiakkaan elämään, että jos siellä on raha-asiat huonosti, niin sit paneudutaan heti niihin. Jos siellä on jotenkin alakuloisuutta tai masennusta, niin paneudutaan siihen. Että miten sun elämä ois toisin, jos nää asiat ois kunnossa ja näin. Nähdään semmosena isona juttuna ja sit tietysti pyrkii siihen, että ei unohda mitään osa-aluetta siinä, että se koostuu niin monista jutuista se ihmisen elämä (Työntekijä 3).

Haastateltavat asiakkaat kokivat hyväksi sen, että työntekijä oli valmiina työskentelemään heidän kanssaan monien asioiden suhteen. Asiakkaat kokivat tärkeäksi, että työntekijä lähti asiakkaan kanssa hoitamaan asioita, urheilemaan, eri virastoihin tai mikä tarve asiakkaalla milloinkin oli. Haastatteluista nousi esille termi, että ei ”luukuteta” eri palvelujen piiriin, vaan tehdään tarvittaessa yhdessä. Toisin sanottuna, vastuutyöntekijällä on ymmärrystä asiakkaan kokonaistilanteesta ja mahdollisuus jalkautua asiakkaan mukaan käytettäviin palveluihin.

Ehkä tärkein yhteistyökokemus oli, kun se varas mulle klinikalle ajan ja kävi siellä mun kans ekalla kerralla. En ilman olis ikinä uskaltanut mennä, ja se mut sinne ylipuhuikin. Lähinnä tällä siis selitän sitä et hienoa on, et etsivistä on muuhunkin, kun vaan siihen työ- tai koulupaikan saamiseen (Asiakas 2).

Joustava ja kokonaisvaltainen työote tukee asiakkaan rinnalla kulkemista ja palveluihin ohjaamista sekä verkostotyötä. Kaksi haastatelluista asiakkaista kuvaavat, että tarvitsemissaan palveluissa työntekijä on ”toiminut suuna, kulkenut mukana ja että ilman en olisi uskaltanut mennä”. Tämä kuvaa hyvin sitä, miksi toisinaan asiakkaan mukana kulkeminen on ensiarvoista asiakkaalle tärkeiden palveluiden tavoittamisen kannalta.

8.4 Avoimuus

Työntekijät painottavat avoimuuden tärkeyttä työskentelyssä. Avoimuus korostuu nimenomaan kuvailtaessa sitä, kuinka yhteistyö on toiminut ja millaista kommunikaatio on ollut. Myös työntekijän oma persoona saa näkyä ja olla asiakkaalle tarttumapintana työskentelyyn.

Ja on niinku helpottanut munkin työskentelyä se semmonen avoimuus (Työntekijä 2).

Avoimeen ja läpinäkyvään työskentelyyn liittyy vahvasti rooli odotukset ja niiden mahdollisimman selkeät ja samanarvoiset linjat. Työntekijä ei nosta itseään ammatillisen esi-ripun taakse, vaan toimii inhimillisesti ja hyvällä arvopohjalla suhteessa asiakkaaseen.

...että on paljon asioita mitkä ne asiakkaat tietää paljon paremmin kun minä, ja en mä osaa kaikki hakemuksia täyttää. Jotenkin se rohkeus koko

ajan olla semmoinen avoin rehellinen siinä, että en mä osaa kaikkea, mä en tiedä kaikkea, että tutkitaan yhdessä. Ja se on ehkä myös se tie, että sitä kauttahan ne asiakkaatkin oppii sitä, että mistä ne ettii tietoo, miten ne oppii tekemään (Työntekijä 3).

Avoimuus liittyy myös työntekijän avoimuuteen omista kyvyistä, tiedoista ja ammatillisuudesta. Kaikkea ei tarvitse tietää tai osata, vaan asioita voi selvittää myös yhdessä asiakkaan kanssa. Tämä tukee myös yhdessä tekemistä sekä asiakkaan kykyä hoitaa itse omia asioitaan.

8.5 Vapaaehtoisuus ja motivaatio

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelun tulisi olla vapaaehtoinen ja asiakkaiden tulisi itse voida vaikuttaa sen sisältöön, sekä palvelun ajoitukseen. Tuloksellisen työskentelyn ja asiakkaan motivaation kannalta on oleellista, että palvelu on oikea-aikaista ja asiakas kokee sen tarkoituksenmukaiseksi itselleen ja elämäntilanteelleen. Sosiaalisen kuntoutuksen työntekijä loi verkostoja tai toimi tarvittaessa jo olemassa olevissa verkostoissa mukana.

Asiakassuhde työhön jatkui vaihtelevasti. Vaihtelevalla tarkoitetaan nuoren omaa motivaatiota ja tarvetta työn tuelle. Tähän vaikutti asiakkaan ympäristö ja ystäväpiiri, päihteiden käyttö, sekä psyykkinen vointi (Työntekijä 2).

Sosiaalisen kuntoutuksen prosessin alussa asiakas on ollut motivoitunut sitoutumaan työskentelyyn. Esimerkiksi elämäntilanne on ollut vaikea, hänellä on ollut muutoksia elämässä tai hänellä on ollut innostuneisuutta oman elämänsä kehittämiseen. Palvelu oli näin ollen oikea-aikaista ja motivaatio palveluun sitoutumisen kannalta oli syntynyt.

On, on ja sitten no just se miten mä oon niin ylpee itestäni, että miten huonona mä olin ja miten sitä kuitenkin omalla motivaatiolla ja asenteella pystyy vaikuttamaan. Että se ei oo mikään ota Ketipinoreita vähän lisää, että ala nyt tekeen niitä saatanan asioita ja lähtee. Tavoitteita pitää olla (Asiakas 1).

Sosiaalisen kuntoutuksen palveluun ei liittynyt viranomaislähtöisyyttä. Haastateltavien usko viranomaislähtöiseen työskentelyyn oli heikkoa, joten juuri vapaaehtoisuuden, motivaation ja kohtaamisen kannalta tämä koettiin tärkeäksi. Toisin sanoen palvelu oli matalan kynnyksen toimintaa. Kaikilla haastatelluilla oli takana jo pidempi suhde viranomaisverkostoihin. Viranomaisverkostoilla tässä yhteydessä tarkoitetaan sosiaali- ja terveydenalan toimijoita, kuten esimerkiksi päihdehuollon yksikköjä, mielenterveystoimistoa, sosiaalitoimea, lastensuojelua ynnä muuta sellaista.

8.6. Ryhmätoiminta ja työllistymisen tukitoimet

Haastatelluilla asiakkailla oli ainakin jossain kohtaa työskentelyn kuluessa ryhmätoiminta tukemassa yksilötyötä. Ryhmätoimintana oli esimerkiksi pajatoimintaa, valmistavaa koulutusta, työharjoittelua tai muuta vastaavaa. Kaikki haastatellut työntekijät työskentelivät yksilötyössä, mutta jollain tavalla ryhmätoiminta oli tärkeänä osana viemässä asiakasta eteenpäin kohti omia päämääriään sekä työelämää.

Ton selän kanssa lähinnä et mitä se kestää ja tällasta seisomatyötä, et onks tää se mielenkiintoinen, että vois ammattia itelleen, kun ei mitään oo. Ja kuitenkin pitäis jonkin näköiset paperit olla. Kun noita diagnooseja on vaikka muille jakaa. Kun se ei oo kauheen helppoo sitten tavallisessa koulussa, et kun mä oon koko ajan sanonu et en mä kouluun mee. En opiskelijaks meinaa. Mut tos on niin helppoo (Asiakas 3).

Sosiaalisen kuntoutuksen suhde työllistymiseen tuntuu kulkevan näin ollen työllistymisen tukitoimien ja ryhmätoiminnan kautta. Yksilötyö itsessään valmistelelee asiakasta aktivoitumaan elämässään, mutta ryhmätoiminnat ovat polku työelämään. Nämä kaksi asiaa kulkee käsi kädessä ja ovat erottamattomissa työllistymisen ja koulutuksen kannalta.

No mä lopetin sen hoidon ja sillen mä xxx: lle sanoin sillen kun mä olin hukassa sen vuoden, että en mä voi kuvitella enää ikinä meneväni duuniin, en mä pysty. Mutta tässä sitä ollaan. Että sekin lähti sitten omasta päästä (Asiakas 1).

Ryhmätoiminnat eivät saisi kuitenkaan olla ehtona sosiaaliselle kuntoutukselle tai päinvastoin. Sosiaalisen kuntoutuksen tulisi olla oma palvelunsa, joka ei ole sidottu olemaan osana muita palveluita.

Mä muistan siis ihan lukemattomia keskusteluja siitä, kun hän sanoi, että hän ei ikinä tuu kyllä työelämään pääsemään ja pärjäämään siellä. Hänestä ei oo sinne töihin, että etkö sä nyt ymmärrä. Ei pystyny näkemään mitenkään itteensä työelämässä. Mä muistan, että istuttiin jossain huoltoasemalla kahvilla, kun jotenkin puhuttiin siitä niin sano, että älä nyt naurata minua, että mitä sä, että minäkö muka töihin (Työntekijä 3).

Työntekijän rooli toivon nostattajana ja tulevaisuuden suunnittelun päämäärien sanoittajana näyttäisi olevan yhtenä tekijänä sosiaalisessa kuntoutuksessa. Ryhmätoiminnat, työllistymisen tukitoimet ja koulutus toimivat väylänä eteenpäin ja vahvistavat asiakkaan toimintakykyä, uskoa itseensä sekä luovat tulevaisuuden näkymää.

8.7. Palvelujärjestelmässä esiintyvät haasteet

Kaikilla haastatelluilla asiakkuus oli jossain välissä katkennut, mutta jatkunut sen jälkeen uudestaan. Nämä katkokset johtuivat erilaisista syistä sosiaalisen kuntoutuksen tarjoajasta riippuen. Maksutonta matalan kynnyksen palvelua tarjoava taho tunnistaa katkokset osaksi työskentelyä. Työnkuvaan liittyvät oleellisesti katkokset ja se, että asiakas ottaa yhteyttä, kun tarve palvelulle nousee.

Mä olin että ootko nyt ihan tosissas et laitat mut kotio, että masentuneen ihmisen.. kun että oon täällä ja piristyy ja tekee hyvää mulle. Mut sit mun piti mennä välillä sinne kesäkerhoon kerran viikossa et mä näytän et musta on siihen, et musta on johonkin. Heittelemässä jotain lankakerää. Voi herran jumala.. kävin jokaisen kerran ja sen jälkeen sain jatkaa täällä. Ja sit mä taas itkin. Sitten ilosta. Siitä risut sille tyyppille. Ei sellasta saa tehdä ihmiselle. Kyllä ne täälläkin ihmetteli sitä (Asiakas 3).

Yksityisen yrityksen palvelun oli tilannut kaupungin oma toimija työllistymistä edistävä moniammatillinen yhteispalvelu ja myöhemmin aikuissosiaalityö ja lastensuojelu. Haastateltu työntekijä kuvaa, että aluksi maksusitoumuksia oli kirjoitettu vuodeksi kerrallaan kaupungin puolesta ja myöhemmin he olivat saaneet kolmen kuukauden pätkiä vaihtelevasti. Työskentelyssä tapahtuneet katkokset siis olivat johtuneet työskentelysuhteen päättymisestä (palvelun maksajan määrittelemästä ajasta palvelulle). Näin ollen katkoksen syyt olivat olleet ulkopuolisissa tekijöissä ja vaikuttaneet näin ollen myös työntekijän ja asiakkaan työskentelyn tavoitteisiin ja keston merkittävästi.

TYP kun se kokonaan sit lopetti, että ne ei enää pystyny ostaan eli se siirty aikuissosiaalityöhön se osto niin sit se vähän vaikeutu se tilanne, koska ne osti semmosia pikkusia pätkiä... no joo tee taas kaks kuukautta lisääaikaa ja taas kaksi kuukautta, et hei haloo! Että jotenkin semmosta tämmöstä poukkoilevaa, et nyt taas päättyy ja sit taas haetaan lisää ja paljos nyt saadaan (Työntekijä 3).

Järjestön työskentely jatkui muuten yhtenäisesti, mutta kuntouttavan työtoiminnan sosiaalityö oli katkaissut kuntouttavan palvelun useammaksi kuukaudeksi. Näin ollen myös yksilötyö oli katkennut palvelun katkettua. Haastateltu asiakas koki tämän erittäin epäoikeudenmukaiseksi ja ulkoa päin asetetuksi väliintuloksi, johon hän ei kokenut itse voivansa vaikuttaa.

Uudet aika laajat hakemukset kirjottaa ja arvioinnit ja kaikki. Ja sit se oli jotenkin ihan naurettavaa kun tulee taas kaksi kuukautta. Sit siitä menee viimeiset ainakin kaks viikkoo kun tehään itse sitä jatkohommaa taas (Työntekijä 3).

Haastatteluiden perusteella katkokset näyttävät kuuluvan työskentelyyn oleellisena osana. Ne kuitenkin kuvaavat oleellisesti sitä, kuinka sosiaalinen kuntoutus tulisi järjestää. Eli palvelun tulisi olla työntekijän ja asiakkaan välinen sopimus siitä, miten työtä tehdään. Ulkopuoliset väliintulot (maksaja tai palvelun sitominen muuhun toimintoon) saattavat tehdä työskentelystä haasteellista.

On ollut tarpeeks tukee ja se on ollut tarpeeksi pitkä aikaista ja luottamussuhde on ollut hyvä (Asiakas 2).

Asiakkaat nostivat aiempia huonoja kokemuksiaan esille suhteestaan työntekijöihin pyytämättä. Avaavaa olivat teemat, joita he kävivät läpi muistellessaan toimimattomia kokemuksiaan suhteessa työntekijöihin. Tarkoituksena on ollut pitäytyä onnistuneissa tapauksissa, mutta koemme että aineiston kannalta on oleellista käydä läpi haastateltujen asiakkaiden kokemukset epäonnistuneesta työskentelystä. Epäonnistuneet kohtaamiset toistavat samoja teemoja jotka ovat nousseet esiin onnistuneessa työskentelyssä.

Pelkästään se puhetyylikin, puhetapa, että sen ei tarvii olla niin saatanan ammatillista ja semmosta, että ollaan täällä saatanan kaukana ja korkeella, että samalla tasolla kohdataan, ihmisenä se kohtaaminen ja just se, että annetaan itestään, kerrotaan myös itsestään, sehän on ihan vitun tärke juttu (Asiakas 1).

Asiakkaat kokivat, että huonoimmillaan asiakas tietää työntekijästään etunimen ja työskentely ei ole vuorovaikutteista. Haastatellut kokivat hyväksi, että jokin henkilökohtaistaa työntekijää lähemmäs asiakasta. Esimerkkinä kerrottiin, että joskus olisi hyvä tietää työntekijän aikaisemmista töistä, koulutuksista tai onko työntekijällä lapsia. Jokainen työntekijä rajaa henkilökohtaista elämää oman mukavuusalueensa puitteissa, mutta voisi olla hyvä miettiä mitkä olisivat sellaisia, joita on valmis tarvittaessa jakamaan asiakkaansa kanssa.

Asiakas tekee ratkaisut elämälleen, me annamme vaihtoehtoja joista valita
(Työntekijä 2)

Ulkoapäin asetetut tavoitteet koettiin erittäin toimimattomiksi. Jyrätyksi tulemisen kokemus tai kuulematta jääminen nousivat esille epäonnistuneen yhteistyön kokemuksissa. Työntekijän kyseenalaistaa asiakkaan oman elämän asiantuntijuuden tai hän ei paneudu asiakkaan tuomaan avun tarpeeseen, vaan tarve ja tavoite asetetaan ulkoapäin. Lisäksi esille nostettiin puhetapa, jolla asiakasta puhutellaan. Haastatellut kertoivat, että ammatillinen puhetapa, korkealla tai kaukana oleminen kasvattaa kuilua suhteen muodostumiseen. Palvelun tulisi olla asiakaslähtöistä, kohtaaminen on kunnioittavaa ja tuomitsematonta sekä yhteistyön sujuvaa.

8.8. Muuta huomion arvoista

Haastateltavat asiakkaat kokivat myös tärkeäksi sen, että työntekijä ei välttämättä aina tiennyt mitä pitää tehdä, mutta oli valmis selvittämään asioita yhdessä asiakkaan kanssa. Tästä syntyi asiakkaalle kuva, että työntekijä on valmis ottamaan asioista selvää, eikä luukuta häntä eri palveluiden piiriin. Lisäksi asiakkaat kokivat tärkeänä ymmärryksen siitä, että työntekijätkään eivät aina tiedä kaikkea ja se on inhimillistä. Tämä kertoo työntekijän inhimillisyydestä, asiakkaan kohtaamisesta ja kyvystä olla omana persoonanaan tilanteesta riippumatta. Yhdessä tekemisen merkitys nousee vastauksissa esille, näin ollen myös kokemus itsenäisestä toiminnasta saa arvoa.

XXX tietää kaiken (naurua). Tai sit se ottaa selville, jos ei tiedä (Asiakas 3).

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelut ovat kestäneet muutamasta vuodesta viiteen vuoteen. Pitkäaikainen suhde koettiin sekä asiakkaiden, että työntekijöiden puolelta tärkeäksi. Lisäksi se, että työntekijään voi tarvittaessa ottaa yhteyttä asiakassuhteen päättymisen jälkeen koettiin tärkeäksi. Mainitsemisen arvoista on, että kaikki haastatellut ovat pitäneet yhteyttä työskentelyn päättymisen jälkeen. Tämä kertoo paljon siitä, millainen suhde työntekijän ja asiakkaan välille on muodostunut. Aito välittäminen ja mielenkiinto toisiinsa kohtaan kantavat työskentelysuhteen päättymisenkin jälkeen.

Joo, on se kiva tietää, ettei tarvii ihan omillaan olla, ja että on joku keneltä kehtaa kysellä jeesiä vaikka oonkin "aikuinen" (Asiakas 2).

Jokainen haastateltu työntekijä nosti esille työskentelyn tavoitteellisuuden tärkeyden. Tavoitteet asettaa asiakas ja niitä tarkastellaan työskentelyn edetessä jatkuvasti. Tämä tuntuu olevan työntekijöille yksi työväline selkeyttää asiakkaalle läpinäkyvää työskentelyä ja tavoitteita. Toiset työntekijät katsoivat, että on tärkeää nostaa asiakkaan hyviä puolia esille ja näin vahvistaa asiakkaan toimijuutta. Tämä vahvistaminen koettiin työntekijöiden puolelta myös tärkeäksi työkaluksi asiakastyöhön.

Työntekijänäkin olen semmonen, että mä pyrin jatkuvasti nostamaan asiakkaan niitä vahvuuksia jotenkin esille ihan joka ikisellä tapaamisella (Työntekijä 3).

Haastatteluissa nousi esiin myös positiivisen vahvistamisen merkitys työskentelyssä. Sekä työntekijät, että haastateltavat kokivat merkityksellisiksi kauniit sanat, asiakkaan hyvien puolien korostamisen, sekä uskon luomisen tulevaisuuteen. Positiivinen vahvistaminen saattoi olla pieniä asioita arjessa tai uskon luominen ja vahvistaminen tulevaisuuden tueksi.

Työntekijä oli semmonen patistaja vähän, että enemmänkin se muistutteli mitä tässä nyt pitikään kaikkee hoitaa, että lähetääs nyt hoitaa se ja se. Niin, saa ihan vapautuneesti olla ja tietää, että ne asiat tulee hoidettua. Ja välillä se toimi mun suuna, kun mentiin johonkin toimistolle, mä olin, että mä en jaksa enää, että kysyle sinä niin se puhu minun puolesta ja heti napas (Asiakas 1).

Haastatteluiden asiakkaiden puolelta nousi esille työntekijän kuvaaminen muistuttelijaksi ja patistajaksi kahdella kolmesta. Asiakkaat siis kokevat tärkeäksi työntekijän ohjaavan roolin asioiden hoidossa. Tämä on merkittävää, sillä työntekijät eivät nostaneet aihetta haastatteluissa esille, mutta muistuttajan tai patistajan rooli on ilmeisesti merkittävässä osassa työskentelyä.

Etä nähdään se ihminen semmoisena isona kokonaisuutena, ja sit tietysti pyrkii siihen, että ei unohda mitään osa-aluetta siinä, että se koostuu niin monista jutuista se ihmisen elämä (Työntekijä 3).

Asiakkaan tilanteen kokonaisvaltainen hahmottaminen ei noussut haastatteluissa juuriin esille, mutta haastatteluissa tuli nousi monia asiakkaan elämään liittyviä asioita, joita työntekijät sekä asiakkaat nostivat esille. Näin ollen kokonaisisuuden hahmottaminen on tärkeää nostaa tuloksena esiin. Tämä liittyy tärkeänä osana myös asiakkaan verkostoissa työskentelyyn, moniammatillisuuteen sekä joustavaan työotteeseen.

Jaahas.. siis mä oon saanu vaikka mitä kaikkee.. elämän järjestykseen tai kaikki päivärytmit ja vuorokausirytmät esimerkiks kuntoon. Ystäviä mä oon saanu paljon. Ammatin saan kohta ja tekemistä päivään..sisältöö. Ruokaa ja rahaa.. ja kotiinkin vien (Asiakas 3).

Kokonaisvaltainen ja moniammatillinen työote auttaa sosiaalisen kuntoutuksen prosessia. Sosiaalinen kuntoutus on prosessi, johon kuuluu monia erilaisia osa-alueita, joita on hyvä ottaa huomioon tuloksekkaan työn toteutumiseksi.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Haastatteluiden johtopäätöksenä voidaan sanoa, että mitään suoranaista yhdistävää työmuotoa ei palveluntuottajien kesken havaittu. Eri palveluntuottajat käyttivät erilaisia työmuotoja toteuttaessaan palvelua. Esimerkiksi ammatillinen kuntoutus, etsivä nuorisotyö ja ammatillinen tukihenkilötoiminta toimivat hyvinkin erilaisilla toiminta- ja järjestämismalleilla. Kuitenkin suuri yhdistävä tekijä on asiakkaan kanssa luotava yhteistyö, asiakaslähtöisyys ja siitä nouseva työn tavoitteellisuus. Tutkimuksen perusteella voitaisiin

sanoa, että sosiaalisen kuntoutuksen tärkein lähtökohta on yhteistyö, asiakaslähtöisyys sekä tavoitteellinen työote.

Asiakkaan motivaatio kiinnittyä palveluun liittyi hänen omaan elämäntilanteeseensa sekä kokemukseen kuulluksi tulemisesta. Muutosmotivaation tukeminen vaatii työntekijältä herkkyyttä kuulla asiakasta ja hänen tavoitteitaan, ei yhteiskunnan tai palvelun asettamia reunaehtoja. Näin ollen voidaan todeta, että sosiaalinen kuntoutus on asiakkaan kanssa yhteistyössä tehtävää tavoitteellista työtä, joka ei ole sidottu mihinkään yksittäiseen palveluun tai järjestämistapaan.

Asiakkaan kunnioittava ja yhdenvertainen kohtaaminen koettiin erittäin tärkeäksi varsinkin asiakassuhteen muodostuessa. Työn aloitus ja työntekijän ja asiakkaan suhteen muotoutuminen nousi työskentelyn kannalta oleelliseksi. Alussa käytetty aika muodostaa kunnioittava molemminpuolinen suhde, joka on avoin ja luottamuksellinen tuotti hedelmää läpi työskentelyn. Sosiaalisen kuntoutuksen kannalta asiakkaan ja työntekijän välinen suhde on siis oleellinen osa onnistunutta palvelua.

Tärkeäksi koettiin myös palvelun vapaaehtoisuus ja oikea-aikaisuus suhteessa asiakkaan elämäntilanteeseen. Asiakastyön läpinäkyvyys ja avoimuus nostettiin myös esille. Tähän liittyen asioiden hoito yhdessä ja ns. samalla puolella operoiminen koettiin tärkeäksi. Työntekijän pysyminen samana nostettiin myös esille sekä se, että samalla työntekijällä on kokonaiskuva asiakkaan tilanteesta. Verkostomainen työote sekä tarvittaessa ryhmätoimintojen (esim. kuntouttava työ, työkokeilu, ryhmät) yhdistäminen yksilötyöhön näyttäytyi myös edukseen. Myös työnteon tavoitteellisuus oli tärkeää erityisesti työntekijöille, mutta asiakkaille se näyttäytyi avoimena työskentelynä, jossa heidän tilanne ymmärretään ja sen eteen tehdään töitä. (LIITE 5)

Haastatteluista nousseiden poimintojen tueksi sopii Stakesin Kartoittava kirjallisuuskatsaus sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista ja niiden vaikutuksista (Haverinen ym, 2006). Sen mukaan keskeisiksi elementeiksi työmuodon toimivuuden kannalta nousivat asiakaskeskeisyys ja kohdeherkkyys, luottamuksellisen asiakassuhteen luominen, työntekijän suhtautuminen ja personallisuus, sekä asiakkaan sitoutuminen ja motivaatio.

Härkääpää ja Järvikoski erottelevat sosiaaliselle kuntoutukselle ominaispiirteiksi suunnitelmallisuuden, tavoitteellisuuden, monialaisuuden, prosessimaisuuden ja moniammatillisuuden (2011, 34). Haastatteluiden pohjalta sosiaalisen kuntoutuksen tulisi pitää sisällään palveluohjausta, vahvaa verkostotyötä, asiakaslähtöisyyttä ja eettisen näkemyksen asiakkaan oman elämän asiantuntijuudesta. Sosiaalinen kuntoutus vastaa asiakkaan tarpeisiin ja luo asiakkaalle tarvittavat verkostot toimia omien parhaaksi näkemiensä päämäärien edistämiseksi. Sosiaalisen kuntoutuksen työntekijältä odotetaan joustavaa työtettä, tuntemusta palvelukentästä, kykyä ottaa asiakkaan tarpeista selvää ja soveltaa omia tietojaan suhteessa asiakkaan tarpeisiin.

Huomionarvoista on myös, että kaikkien haastateltujen kohdalla palvelu oli katkennut jossain välissä. Etsivä nuorisotyö piti katkosta normaalina ja katkos oli perusteltavissa asiakkaan tilanteen mukaan (ei akuuttia tarvetta palvelulle). Riihenajan katkokset liittyivät palvelun maksajan määrittelemän maksusitoumuksen määräaikaaisuuteen. Siltavalmennusyhdistyksessä sosiaalinen kuntoutus oli sidottua ammatilliseen kuntoutukseen ja työhön kuntoutukseen. Näin ollen yhteistyö työntekijän kanssa katkesi työhön kuntoutuksen katketessa.

Jos sosiaalisen kuntoutuksen palvelu katkeaa ulkopuolisista syistä johtuen (toiseen palveluun sidottuna tai palvelun maksajasta riippuen) asiakkaat kokevat sen erittäin epäoikeudenmukaiseksi ja perusteettomaksi. Se asettaa myös haasteita asiakkaan ja työntekijän yhteistyölle, sillä ulkopuolinen taho määrittelee työn tavoitteita ja kestoja. Tämä asettaa haasteita asiakaslähtöiselle työotteelle. Etsivä nuorisotyö koki katkokset osaksi työorientaatiota, koska ne olivat asiakaslähtöisiä. Asiakas myös palasi palvelun piiriin tarvitessaan apua, joten työskentely antaa mahdollisuuden joustaa asiakkaan tarpeiden mukaan.

Tarkastellessa haastatteluiden tuloksia voi todeta, että kaikki haastateltavat työntekijät ovat toteuttaneet sosiaalisen kuntoutuksen työmuotoja (Haverinen ym. 2006) erilaisin keinoin. Huomionarvoista kuitenkin on, että kaikki palvelun tuottajat toteuttivat psykososiaalista työtä, suunnitelmallista työtä sekä yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa. Lisäksi kaikilla haastatelluilla oli myös työllistämisen tukitoimet joko itse järjestettynä omassa toiminnassa tai ulkopuolisen tahon järjestämänä.

Sosiaalinen kuntoutus on prosessi, jossa tulee ottaa kaikki neljä työmuotoa huomioon, jotta työ on tuloksekasta. Työllistymisen tukitoimet tukevat työllistymistä parhaiten, mutta pelkillä ryhmätoiminnoilla ei sosiaalista kuntoutusta voi toteuttaa onnistuneesti. Usein työllistymisen tukitoimet ovat ajankohtaisia silloin, kun asiakkaan muu elämä on tasaisella pohjalla ja arkeen tarvitaan tekemistä ja näkymää tulevaisuuteen. Työllistymisen tukitoimet tukevat asiakkaan voimaantumista ja valtaistumista ja tuovat sisältöä päiviin. Työ muokkaa ja rakentaa ihmistä sekä ammattilaisena, että yksilönä. Toimeentulon lisäksi työ rakentaa identiteettiä, lisää ammatillista kehitystä ja tätä kautta on itsearvotuksen merkittävä lähde ja tekijä. Tärkeänä merkityksen tekijänä ovat ihmissuhteet, kollegat ja työyhteisön sosiaalinen verkosto. (Haavisto 2010, 25, 33–34.)

Kuntoutustarve muodostuu kuntoutujan tarpeesta, sekä yhteisöllisestä tai yhteiskunnallisesta kuntoutustarpeesta (Järvikoski & Härkäpää, 2011, 158). Asiakkaan kokemus omasta tarpeesta suhteessa yhteiskunnalliseen (lait, säädökset, velvoitteet) vaatimukseen on sosiaalisessa kuntoutuksessa otettava huomioon ja pyrittävä järjestämään palveluita asiakaslähtöisesti. Pelkän yhteiskunnallisen tarpeen mukaan eteneminen ei välttämättä tuota toivottua tulosta sitoutumisen tai tuloksekkaan työn kannalta.

Sosiaalipalveluiden sektoroituneisuus ja palvelukeskeisyys luo haasteita pitkäaikaisen ja asiakaslähtöisen työn tekemiselle. Sektoroitunut tapa ratkaista ongelmaa voi muodostua ongelmalliseksi, sillä ihmisten arkiset toiminnot eivät ole sektorijakoisia. Yritykset ratkoo moniongelmatilanteita, niin että kokonaisuus lohkotaan erillisongelmiksi, voisi toimia, jos asiat olisivat arjessa erotettavissa selvärajaisesti toisistaan. Kun kohdeilmiöt eivät jakaudu selvärajaisesti, palvelujärjestelmän työnjako ei myöskään toimi selvärajaisesti. (Seikkula, Arnkill 2009, 29.) Sosiaalinen kuntoutus parhaimmillaan tuottaa vahvaa palveluohjausta, joka vastaa asiakkaan tarpeisiin myös elämäntilanteen muuttuessa. Sosiaalinen kuntoutus auttaa erilaisten palvelujärjestelmien keskellä olevan asiakkaan tarvitsemiensa palveluiden piiriin.

Kaikki haastatellut asiakkaat käyttivät tai olivat monen palvelun tuen tarpeessa. Työtekijä oli mukana ylläpitämässä tai luomassa uusia verkostoja asiakkaille heidän tarpeidensa mukaan. Näin ollen voidaan todeta, että sosiaalinen kuntoutus vastaa asiakkaiden mutkistuneeseen elämäntilanteeseen ja yhdistää palvelun ja asiakkaan. Haastatellut kertoivat,

etteivät olleet uskaltaneet käyttää esimerkiksi terveydenhuollon palveluita tai eivät olleet tienneet joidenkin palveluiden olemassaolosta.

Kysymys on sekä palveluiden organisointitavasta, että kohtaamisista julkisen ja yksityisen rajapinnoilla. Jos tätä ajattelee käytännöllisenä kysymyksenä, työntekijän mahdollisuutena on koettaa vaikuttaa rajasyteemissä toteutuvaan vaikuttamiseen muuttamalla omaa toimintaa joustavammaksi, järjestäytyneemmäksi ja monipuolisemmaksi. (Seikkula, Arnkill 2009, 32.) Haastatteluiden perusteella sosiaalisen kuntoutuksen työote moniammatillisen verkostotyön kannalta tuottaa asiakaslähtöistä ja sektoroituneesta palvelujärjestelmää korjaavaa työtettä asiakkaille, jotka tarvitsevat monia palveluita.

Kuntoutuksen kannalta keskeinen kysymys työttömydessä on työttömyyden pitkittyminen, toistuminen ja työmahdollisuuksien heikkeneminen. Rakenteellisen työkyvyttömyyden käsite on mielenkiintoinen, koska siihen ei sisälly ajatusta ihmisen toimintakyvyn heikentymisestä, vaan muutos on ihmisen ulkopuolella. (Järvikoski & Härkäpää, 2011, 125–126). Jos työllisyyden haasteet ovat osaksi rakenteellisia, ei yhteiskunnan jäsenistä saada työkykyisiä, vaikka heitä kuinka kuntouttaisi. Tämä on hyvä ottaa huomioon tarkastellessa sitä, mihin sosiaalisella kuntoutuksella pyritään.

Palvelun tulisi olla itsenäistä toimintaa, joka ei ole ehdollista tai muista toimijoita riippuvaa. Esimerkiksi yksityisen palveluntuottajan tarjoaman palvelun maksaa usein kunta, ja maksusitoumus tehdään määräaikaiseksi ja kunnan ehdoilla tapahtuvaksi. Tämä asettaa palvelulle ulkopuolisen toimijan asettaman haasteen, jolla ei ole asiakkaan kanssa solmitun sopimuksen kanssa juurikaan mitään tekemistä. Asiakassuhteen muodostamisessa olisi myös tärkeää, että asiakas ja työntekijä sopivat yhteistyönsä sisällöistä, laadusta ja tapaamisista. Mitä vähemmän työntekijän ja asiakkaan suhteessa on ulkopuolisia häiriötekijöitä tai työskentelyn ulkopuolelta tulevia tavoitteita, sitä paremmin yhteistyö toimii.

Toinen haaste on se, että sosiaalinen kuntoutus usein sidotaan osaksi muuta palvelua, esimerkiksi sidottuna osaksi kuntouttavaa työtoimintaa tai lastensuojelua. Kun ensisijainen palvelu päättyy, päättyy myös sosiaalisen kuntoutuksen palvelu. Tämä asettaa myös haasteen luottamussuhteen muodostumiselle, jos työntekijällä on niin kutsuttu kaksoisrooli suhteessa asiakkaaseen.

Tutkimustuloksen johtopäätöksenä voisi todeta, että sosiaalinen kuntoutus lakisääteisenä palveluna voisi ottaa mallia etsivän nuorisotyön järjestämistavasta. Etsivä nuorisotyö on myös lakisääteistä palvelua, jonka järjestämisvastuu on kunnilla. Opinnäytetyön tutkimuksen tuloksena toimivan sosiaalisen kuntoutuksen haasteena on palvelun sitominen osaksi muuta palvelua (ehdollisuus) tai palvelun maksajan asettamat ehdot (ulkopuolelta asetetut tavoitteet). Etsivä nuorisotyö ei ole sidottuna muihin palveluihin, se on matalan kynnyksen palvelua ja se perustuu ensisijaisesti nuoren antamiin tietoihin ja hänen omaan arvioonsa tuen tarpeesta. (Nuorisolaki 20.8.2010/693) Etsivän nuorisotyön järjestämistapaa ja toimintaperiaatteita voisi käyttää sosiaalisessa kuntoutuksessa ja sitä voisi muokata ja kohdentaa tarjottavaksi myös muille asiakasryhmille. Esimerkiksi aikuissosiaalityön asiakasryhmä hyötyisi vastaavasta palvelusta.

Tutkimusta työstettäessä kävi ilmi, että sosiaalihuoltolaissa (1301/2014, § 16) sosiaaliohjauksen määrittely on hyvin lähellä sosiaalisen kuntoutuksen määritelmää. Sosiaaliohjaus tähtää vahvaan palveluohjauksen sekä osallisuuden edistämiseen vahvistamalla elämänhallintaa ja toimintakykyä. Lisäksi sosiaalisen kuntoutuksen järjestämistavoiksi on sosiaalihuoltolaissa (1301/2014, § 17) määritelty sosiaalityö tai sosiaaliohjaus.

Toimeentulotuen siirto Kelaan alkuvuodesta 2017 on avannut sosiaalitoimistoissa tehtävälle työlle uusia mahdollisuuksia järjestää toimintaa. Olisiko sosiaaliohjaajauksesta vastaamaan sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisen tavoitteisiin? Olisiko tässä mahdollisuus kehittää aikuissosiaalityön sisältämää sosiaaliohjausta sellaisen muutossosiaalityön suuntaan, jossa painopiste on asiakkaiden osallistumisessa, korostaen asiakkaiden omaa toimijuutta? (Näkki, 2016, 100).

Sosiaalinen osallisuus, eli inklusio viittaa yhteiskunnassa sellaisiin rakenteellisiin olosuhteisiin, ja käytäntöihin, joissa ihmisten syrjäytymisen riskit ovat vähäiset ja mahdollisuudet osallistua hyvät (Järvikoski & Härkäpää, 2011, 147). Sosiaalinen kuntoutus tuottaa matalalla kynnyksellä inklusiota, ja sitä voidaan soveltaa moniin erilaisiin asiakasryhmiin sekä tilanteisiin.

10 POHDINTA

Sosiaalinen kuntoutus on käsitteenä hyvin laaja-alainen ja sen toteutuksen muodot seuraavat käsitettään. Erilaisia työmuotoja sosiaaliselle kuntoutukselle voidaan soveltaa rajoittomasti. Tämä tuo suurta hajaumaa sille, missä ja miten työmuotoa toteutetaan. Sosiaalisen kuntoutuksen käsite on vielä varsin määrittelemätön ja tämä asettaa haasteita sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamiselle.

Sosiaalipalvelut ovat hajanaisia ja yleisesti palvelusektorimme on melko byrokraattinen ja jakautunut. Kuinka sosiaali-, työllisyys- ja terveystyöpalvelut toimivat yhdessä tai erikseen? Voiko sosiaalista kuntoutusta ajatella pelkkänä sosiaalialan palveluna, vai voisiko sen yhdistää työllisyys- ja terveystyöpalveluihin? Tutkimusta tehdessä herää paljon pohdintoja siitä, miten ihmisen tarpeet erotellaan toisistaan irrallisiksi osiksi eikä kokonaisuutta palveluntarpeissa osata nähdä.

Toimintakyvyn määrittelyssä erotetaan ihminen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen kautta. Kun ihmisen toimintakykyä koetetaan parantaa sosiaalisella kuntoutuksella sekä saattaa ihminen työkykyiseksi, on kovin ohutta nojata pelkän sosiaalisen kuntoutuksen varaan. Tutkimuksessa haastateltavat eivät nostaneet terveystyöpalveluja kovinkaan paljon esille. Haastatellut asiakkaat kertoivat kyllä erilaisista psyykkisistä ja fyysisistä vaivoista, jotka olivat esteenä heidän kokemuksensa perusteella työllistymiselle. Kuitenkaan kukaan haastatelluista ei suoranaisesti nostanut esille terveystyöpalveluita osana heidän kuntoutumistaan.

Voisiko kuntoutuksen käsitteen nähdä laajempänä kokonaisuutena, joka ottaa huomioon ihmisen kuntoutumisen prosessina, johon liittyy olennaisesti fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen näkemys? Voidaanko vielä tehostaa työtä yli sektorirajojen, jotta terveystyöpalvelut, työllistämispalvelut sekä sosiaalipalvelut tulisivat kaikki otettua huomioon?

Sosiaalinen kuntoutus voisi tuoda erillään oleviin palveluihin vastausta monialaisuudellaan ja yli sektorirajojen ulottuvalla työskentelyllä. Tärkeää olisi asiakkaan kokemus siitä,

että hänellä on työntekijä, joka auttaa häntä löytämään ja käyttämään tarvitsemiaan palveluita. Millaisella tavalla tätä työtä toteutetaan, tuntuu jäävän toissijaiseksi. Näin ollen sosiaalinen kuntoutus pitää sisällään vahvaa palveluohjausta ja verkostotyötä.

Asiakkaiden haastatteluissa kritisoitiin aiempien kokemusten perusteella viranomaislähtöisyyttä. Aineistoa läpikäydessä heräsikin mietintöjä siitä, mistä moinen kritiikki nousee ja voisiko sosiaalinen kuntoutus vastata juuri asiakaslähtöisyydellään ennakoasenteisiin? Sosiaalinen kuntoutus voisi olla myös ennaltaehkäisevän kevyen tuen palvelun mahdollisuus, oli tuen tarve mikä tahansa lastensuojelusta mielenterveys- tai päihdepalveluihin.

Ymmärrettävistä syistä esimerkiksi lastensuojelu asettaa vahvoja väliintuloja ihmisen elämään ja asiakas saattaa kokea tulevansa syrjäytetyksi päätöksenteosta, joka koskee hänen elämäänsä. Sosiaalisen kuntoutuksen työmuodot voivat olla järjestelmässä mahdollistamassa asiakkaan asemaa ja valtaista häntä suhteessa yhteiskunnan asettamiin toimiin.

Tämä tukee näkemystä sosiaalisesta kuntoutuksesta työvälineenä, joka ei ole sidottu muihin toimintoihin eikä ole viranomaislähtöistä. Asiakkaan luottamus herää ja hän sitoutuu palveluun, joka ei ole ulkopuolelta asetettu pakko tai ehtona muille palveluille. Huomio olisi hyvä kiinnittää siihen, miten palvelua tarjotaan ja kenen ehdoilla.

Onko järjestelmämme eri palvelumuodot liian eriytyneitä ja unohtuuko asiakas tarpeineen eri palveluiden alle? Haastatteluissa tuli ilmi kohtaaminen, asiakkaan erilaisiin tarpeisiin vastaaminen sekä oikea aikainen palvelun tärkeys. Tämä herättää kysymyksen siitä onko palvelujärjestelmämme liian joustamaton? Järjestelmämme tuottaa palvelua johon asiakas joko sopii, tai on sopimatta. Onko tavoitteena tuottaa kuntouttamista vai kuntoutusta? Lisäksi herää huoli palveluohjauksen riittämättömyydestä ja siitä, kuinka asiakkaat löytävät tarvitsemansa palvelut. Elämän eri haasteet ja niin sanottu moniongelmaisuus asettaa asiakkaalle haasteen löytää kokonaisvaltaiset ja elämänhallintaa tukevat palvelut.

2000- luvun aktivointipolitiikka näkyy vielä vahvasti nykypäivässä. Esimerkiksi juuri työllistyminen näkyy sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteissa sosiaalihuoltolaissa sekä sosiaalisesta kuntoutuksesta säädetystä laista. Varsinkin nuorten kohdalla työllistymistä avoimille työmarkkinoille pidetään itseisarvona. Kuinka vastata tavoitteeseen, jos haaste on suuresti rakenteellinen? Erilaisia toimenpiteitä on tehty juuri aktivointipolitiikan puolelta, mutta mitä työllistyminen oikeasti vaatii? Onko sosiaalisen kuntoutuksen sitominen työllistymiseen liian kunnianhimoista?

Sosiaalisen kuntoutuksen yhtenä päämääränä on työttömyyden ehkäisy ja asiakkaiden työkyvyn ylläpitäminen. Useamman asiakkaan kohdalla sosiaalinen kuntoutus kuitenkin ei välttämättä ollut suora vastaus siivoamaan asiakkaita työttömyystilastoista, vaan se valmisteli ja tuki asiakkaita tulevaisuuteen ja työllistymiseen muiden osatavoitteiden jälkeen. Tutkimus tukee näkemystä siitä, että sosiaalinen kuntoutus on hyvä nähdä eri työmuotojen kautta. Sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu psykososiaalinen työ, suunnitelmallinen työmalli, työllistämisen tukitoimet sekä moniammatillinen työ. (Haverinen ym. 2006, 23–24.) Kaikkia osa-alueita tarvitaan, jotta työ olisi tuloksellista.

Ammattilaisille olisi myös hyvä avata lisää tietoa siitä, mitä sosiaalinen kuntoutus tarkoittaa ja millaisilla tavoitteilla työtä voidaan tehdä. Jos työntekijä asettuu samalle puolelle asiakkaan kanssa, panostaa kohtaamiseen, matalan kynnyksen vapaaehtoiseen palveluun sekä tekee tavoitteellista työtä, onko tämä riittävä ohjeistus sille mitä sosiaalinen kuntoutus on?

Sosionomin ammattipätevyys vahvana palveluohjaajana ja käytännönläheinen työskentelytapa asiakkaan parissa sopii sosiaalisen kuntoutuksen työkentälle. Sosionomin kompetenssit (Diak 2016) sopivat hyvin sosiaalisen kuntoutuksen parissa tehtävälle työlle ammattipätevyyden kannalta, mutta myös vahvan palveluohjauksen, asiakkaan kohtaamisen korostamisen ja työn kehittämisen kannalta. Asiakkaan arvostava kohtaaminen, jalkautuva työote sekä monialaisuus ovat vahvuuksia, joita ei kannata jättää käyttämättä!

Opinnäytetyön prosessi oli erittäin opettavainen. Ammatillinen kasvu tutkimusta tehdessä oli huikea ja ymmärrys siitä, kuinka olla kriittinen itseään ja yhteiskuntaamme kohtaan kasvoi opinnäytetyötä työstäessä. Opinnäytetyön prosessin aikana näkökulma sosiaali-

seen kuntoutukseen on muuttunut useasti. Tämä on antanut ymmärrystä sille, kuinka merkittävässä osassa tulkinnat ovat. Lopputulemana kuitenkin on oivallus siitä, että sosiaalinen kuntoutus on prosessi, jossa on otettava huomioon ihminen kokonaisuutena sekä sidottuna ympäristöönsä. Sosiaalisen kuntoutuksen parissa työskentelevät osaavat hallita laajoja kokonaisuuksia palveluista, ottaa huomioon asiakkaan kokonaisvaltaisen elämäntilanteen ja arvostavan kohtaamisen. Tämä vaatii vahvaa ammatillisuutta palvelujärjestelmästä, ihmisen näkemisestä kokonaisuutena sekä kokonaistilanteen hahmottamista.

Tärkeänä osana prosessia oli huomata, kuinka erilaiset palveluntuottajat kuitenkin tarjosivat lähtökohtaisesti samaa palvelua, vaikka toteuttamistavat vaihtelivat suuresti. Lisäksi oli arvokasta huomata, miten pienet seikat vaikuttavat lopputulokseen merkittävästi. Esimerkiksi työlle asetetut viitekehykset ja metodit saattavat olla toissijaisia suhteessa työntekijän kohtaamisen taitoihin tai asiakkaan kunnioittamiseen.

Jatkotutkimusehdotuksena sosiaalisen kuntoutuksen tiimoilta olisi hyvä selvittää maksuttomia matalan kynnyksen palveluita esimerkiksi aikuissosiaalityön asiakasryhmälle. Voiko esimerkiksi etsivän nuorisotyön toimintaa mallintaa ja kohdentaa myös aikuissosiaalityön asiakasryhmää koskevaksi palveluksi?

LÄHTEET

- Ahlqvist, Kirsti & Ahola, Anja 1996. Elämän riskit ja valinnat - Hyvinvointia lama-Suomessa? Helsinki: Oy Edita Ab.
- Assve, Arnstein; Davia, Maria A.; Iacovou, Maria & Mazzuco, Stefano 2005. Does leaving home make you poor? Evidence from 13 European countries. Essex: University of Essex
- Autti-Rämö, Ilona; Salminen, Anna-Liisa; Rajavaara, Marketta & Ylinen, Aarne 2016. Kuntoutuminen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosionomin kompetenssit. 2016. Viitattu 30.3.2017. [file:///C:/Users/aino.honkanen/Downloads/Sosionomi_kompetenssit_2016%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/aino.honkanen/Downloads/Sosionomi_kompetenssit_2016%20(1).pdf)
- Gardel, Bertil 1976. Työn sisältö ja elämisen laatu. Helsinki: Kustannusyhtiö Tammi.
- Gould, Raija; Ilmarinen, Juhani; Järvisalo, Jorma & Koskinen, Seppo 2006. Työkyvyn ulottuvuudet - Terveys 2000 -tutkimuksen tuloksia. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Haavisto, Ilkka 2010. Työelämän kulttuurivallankumous. Yliopistopaino: Taloustieto Oy.
- Helminen, Jari (toim.) 2016. Sosiaaliohjaus, Lähtökohtia ja käytäntöjä, Näkki, Pirjo. Sosiaaliohjaus aikuissosiaalityössä 2016. Keuruu: Edita.
- Hinkka, Terhi; Koivisto, Juha & Haverinen, Riitta 2006. Kartoittava kirjallisuuskatsaus sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista ja niiden vaikutuksista. Stakes: Taloustieto Oy.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2009. Tutkimushaastattelu, Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna: Tammi.
- Hyvinkään- Riihimäen seudun ammattikoulutussäätiö / Etsivä nuorisotyö Viitattu 13.11.2016. <http://www.hraks.fi/nuoret-alle-25v/etsivatyo/>
- Hyvinvointipalvelut Arjessa, Riihenaika Viitattu 13.11.2016. http://www.riihenaika.fi/index.php?p=4_1
- Jyväskylän yliopiston avoimet oppimateriaalit / Hermeneuttinen analyysi Viitattu 17.10.2016. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/hermeneuttinen-analyysi>

- Järvikoski, Aila & Härkäpää, Kristiina 2011. Kuntoutuksen perusteet. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Kari, Outi; Niskanen, Tuula; Lehtonen, Heidi & Arslanoski, Virpi 2016. Kuntoutumisen tukeminen. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Karjalainen, Vappu & Rajavaara, Marketta 2012. Sosiaalinen kuntoutus lakisääteiseksi- Mikä muuttuu? Teoksessa Kuntoutus nro. 4. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Kettunen, Reetta; Kähäri-Wiik, Kaija; Vuori-Kemilä, Anne & Ihalainen, Jarmo 2009. Kuntoutumisen mahdollisuudet. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Koistinen, Pertti 1999. Työpolitiikan perusteet. Juva: WSOY.
- Koskinen, Seppo; Lundqvist, Annamari & Ristiluoma, Noora 2012. Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2011. Tampere: THL.
- Kuntoutusportti. 2016. Kuntoutus. <https://kuntoutusportti.fi/kuntoutus/>
- Kuntoutusportti. 2016. Sosiaalinen kuntoutus. Viitattu 07.09.2016. <https://kuntoutusportti.fi/kuntoutujalle/kuntoutuksen-jaottelut/sosiaalinen-kuntoutus/>
- Kähäri-Wiik, Kaija; Niemi, Aira & Rantanen, Anneli 1997. Kuntoutuksella toimintakykyä. Porvoo: WSOY.
- Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna 2008. Työolojen kolme vuosikymmentä. Helsinki: Stakes.
- Moisio, Pasi; Karvonen, Sakari; Simpura, Jussi & Heikkilä, Matti 2008. Suomalaisten hyvinvointi. Helsinki: Stakes.
- Mäkisalo-Ropponen, Merja 2011. Vuorovaikutustaidot sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tammi.
- Ojala, Hanna & Pietilä, Ilkka 2013. Miehistä puhetta. Miehet, ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit. Tampere: Tampere University Press.
- Palola, Elina 2012. Sosiaalinen kuntoutus uudessa sosiaalihuoltolaissa. Teoksessa Kuntoutus nro. 4. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Pitkäranta, Ari 2010. Laadullisen tutkimuksen tekijälle Työkirja. Satakunta: Satakunnan AMK.
- Price, Carmen S.; Spence, Sausan H.; Sheffield, Jeannie & Donovan, Caroline 2002. The Development and Psychometric Properties of a Measure of Social and Adaptive Functioning for Children and Adolescents. Teoksessa Journal of Clinical and Adolescent, Vol. 31, No. 1.
- Rauhala, Lauri 2005. Ihmiskäsitys ihmistyössä. Helsinki: Yliopistopaino.

- Routio, Pentti 2016. Ammattien tie. Tuotteiden ja palvelujen tutkimus ja kehittäminen. Internet-painos: <http://www2.uiah.fi/projects/metodi/kirja.doc>
- Siltavalmennus. Työllistymistä edistävä ammatillinen kuntoutus. Viitattu 13.11.2016. <http://www.siltavalmennus.fi/index.php/tyollistymista-edistava-ammattillinen-kuntoutus/>
- Sinokki, Marjo 2011. Sosiaaliset tekijät työssä ja työntekijöiden terveys. Teoksessa Työelämän tutkimus nro 2. Viitattu 25.12.2016. Työelämän tutkimusyhdistys ry: <http://pro.tsv.fi/tetu/>
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2017. Kuntoutus Viitattu 13.01.2017. <http://stm.fi/sotepalvelut/kuntoutus>
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 Sosiaalinen kuntoutus. Viitattu 20.2.17.
- Särkelä, Antti 2001. Välittäminen ammattina. Tampere: Vastapaino.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017. Toimintakyvyn ulottuvuudet Viitattu 20.03.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/toimintakyky/mita-toimintakyvyn-toimintakyvyn-ulottuvuudet>
- Tilastokeskus 2017. Työttömyysaste Viitattu 25.2.2017 http://www.stat.fi/til/tyti/2017/01/tyti_2017_01_2017-02-21_tie_001_fi.html
- Vesalainen, Janne & Vuori, Jukka 1996. Työttömänä koettu toimintakyky ja itsetunto. Helsinki: TTL.
- Viitasaari, Anni-Maija 2013. Työn merkitys työkuntoutujan elämässä. Pro gradu- tutkielma. Itä-Suomen yliopisto: Yhteiskuntatieteiden laitos.

LIITTEET

LIITE 1. Työntekijän haastattelulomake

Tarkentavat kysymykset

Ammattilaiselle:

1. Mitä kautta asiakas tuli palvelun piiriin?
2. Oliko asiakkaalla muita verkostoja? Teitkö yhteistyötä asiakkaan mahdollisten muiden verkostojen kanssa? Loitko asiakkaalle uusia verkostoja?
3. Millaisena koit asiakassuhteen keston? Päätyikö yhteistyö vai jatkuuko se edelleen?
4. Miten palvelu auttoi asiakasta?
5. Millainen yhteistyö teillä oli asiakkaan kanssa?
6. Miten koit asiakkuuden keston?
7. Millaista on toimiva sosiaalinen kuntoutus?

Tarkoituksenamme on pitää teemahaastattelu mahdollisemman avonaisena, jotta esille nousisi johdattelematta palveluprosessin aikana esille nousseet hyvät asiat. Erityisesti meitä kiinnostaa mitkä olivat voimavaraistumiseen (työllistymiseen) johtaneita seikkoja.

LIITE 2. Asiakkaan haastattelulomake

Asiakas

Tarkentavat kysymykset teemahaastattelussa

Asiakkaalle:

1. Miten tulit palvelun piiriin? (Te- toimisto, sosiaalitoimi, joku muu, mikä?)
2. Millainen oli ensikokemuksesi palvelusta? (Kuka otti vastaan, oliko ajoitus hyvä, kuinka sinut otettiin vastaan)
3. Miten koit yhteistyön työntekijäsi/ palvelun kanssa? (Kuinka sait äänesi kuuluviin? Edettiinkö sinun aikataulujen mukaan? Henkilökemiat? Arvostus?)
4. Miten palvelu tuki/ auttoi sinua? (Mitä avuja sait?)
5. Millaisia muutoksia sinussa on tapahtunut? (Mitä on tapahtunut että asiasi ovat edenneet?)
6. Miten palvelu tuki omia voimavarojasi?
7. Millaista oli ohjaus/ neuvonta? (Kuinka sait vastauksia kysymyksiisi? Saitko tarvittavan tuen itsellesi?)
8. Millaiseksi koit ohjaustilanteet?
9. Kuinka palvelu motivoi sinua? Miten motivoit itse itseäsi?
10. Millaisena koet asiakassuhteesi keston? Päätyikö asiakkuutesi vai jatkuuko se vielä?

Tarkoituksenamme on pitää teemahaastattelu mahdollisemman avonaisena, jotta esille nousisi johdattelematta palveluprosessin aikana esille nousseet hyvät asiat. Erityisesti meitä kiinnostaa mitkä olivat voimavaraistumiseen (työllistymiseen) johtaneita seikkoja.

LIITE 3. Kirjallinen suostumus tutkimukseen

KIRJALLINEN SUOSTUMUS TUTKIMUKSEEN

Suostun vapaaehtoisesti osallistumaan Aino Honkasen ja Sampo Pohjolan suorittamaan haastatteluun aiheesta Sosiaalinen kuntoutus ja työllistyminen. Minulle on selvitetty, että minusta kerättyjä tutkimustietoja käytetään luottamuksellisesti ja siten, että niistä ei voi tunnistaa henkilöllisyyttäni.

Voin keskeyttää osallistumisen missä vaiheessa tahansa.

Annan suostumukseni tutkimuksen tekemiseen, haastatteluun sekä haastattelun nauhoittamiseen.

Aika ja paikka

Allekirjoitus

Opinnäytetyöstä voi saada tarkempia tietoja:

Aino Honkanen, aino.honkanen@student.diak.fi

Sampo Pohjola, sampo.pohjola@student.diak.fi

LIITE 4. Analyysivaiheen taulukko

	työ nte- kijä	asia kas					
Aloittaessa muita kon- takteja	3	3			Yhteistyö	3	3
Motivaatio	3	1			Kohtaaminen	3	3
Kohtaaminen	3	3			Luottamus	3	3
Luottamus	3	3			Joustavuus	3	3
Työn aloituksen merki- tys	1	2			Avoimuus	3	2
Avoimuus	3	2			Positiivinen vahvista- minen	2	3
Joustavuus	3	3			Hyvä suhde	2	3
Yhteistyö	3	3					
Päihdeongelma	2	2			Moniammatillisuus	3	3
Moniammatillisuus	3	3			Ryhmätoiminta	3	3
Verkostotyö	3	3			Verkostotyö	3	3
Yhdenvertaisuus	1	1					
Oikea-aikaisuus	2				Muuta		
Ryhmätoiminta	3	3			Pitkäaikainen työttö- myys	2	3
Katkokset	3	3			Päihdeongelma	2	2
Tavoitteellisuus	3				Päätös luonnollinen ja työntekijä tarpee- ton	3	3
Pitkäaikainen työttö- myys	2	3			Yhteyden pito työ- suhteen jälkeen	3	3
Palvelun odotus aika pitkä		1			Vapaa-ehtoinen pal- velu	2	1
Ohjattu palvelun piiriin eri tahoilta	3	3			Katkokset	3	3

Hankala sitoutua viranomaistahoihin	1	2					
Hyvä suhde	2	3					
Positiivinen vahvistaminen	2	3					
Rinnalla kulkija		2					
Rytmit kuntoon		2					
Palvelu ei ole viranomaislähtöistä	1	2					
Päätös luonnollinen ja työntekijä tarpeeton	3	3					
Yhteyden pito työsuhteen jälkeen	3	3					
Kannattelu	2						
Patistelu		2					
Muistuttelu		2					
Kokonaisuuden näkeminen	1						
Ei tehdä toisen puolesta	3						
Vapaa-ehtoinen palvelu	2	1					

LIITE 5. Esiin nostetut teemat

Yhteenvetona toimivasta sosiaalisesta kuntoutuksesta haastatteluiden perusteella nostamme esiin seuraavia teemoja:

- asiakkaan kohtaaminen
- vapaaehtoinen palvelu
- työskentelyn läpinäkyvyys ja avoimuus
- saman työntekijän kanssa voi hoitaa erilaisia asioita, työntekijällä on kokonaiskuva asiakkaan tilanteesta
- asioiden hoito yhdessä
- palvelu suhteessa muihin verkostoihin (verkostomainen työote)
- oikea aikaisuus (asiakkaan oma motivaatio)
- tarvittavien ryhmämuotoisten toimintojen luominen yksilötyön ohkeen (kuntouttava työtoiminta, koulutus yms.)
- työnteon tavoitteellisuus (asiakaslähtöisyys)